ԹԱՏՐՈՆ

ՄԱՆՐ ԵՐԿԵՐ

«ԱԳՐԻ՛ ԿԱՏՈՒՆ, ՈՐ ԻՐ ՓՈՐԻՆ ՀԱՄԱՐ ՄՈՒԿ Է ԲՌՆՈՒՄ»

Երբ շրջահայաց ակնարկ նետես մարդ աշխարհի գործոց ընթացքի վերա,
Նալբանդյանցի սա խոսքն հիշե՝ ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար
մուկ է բռնում[1]։
Ատոր երբ տեսնես, ազնիվ ընթերցող, որ փիլիսոփա քու մեկ բարեկամն
ստակի տեղ տա քեզ, խղճալով, մի պատառ սննիթ, որ գործը տեսնես,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
Երբ բանը բանեն է արդեն անցած, ազգին մարտիրոսն հոգին ավանդած,
Երբ պատրիարքն[2] խաչով կը խոսի դեմ՝ մահվան առթիվ խեղճ Այվազյանի,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
Երբ անարժաններ Թաղական[3] ըլլան և անճոռնիներն ալ հոգաբարձու,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
Երբ դու հարուստ ես և շողոքորթներ կառաքեն քեզի շատ թեմեննաներ,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
Երբ աղքատ ես դու և հորդ մահվան չորս հոգի հազիվ գան ներկա ըլլան,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
Երբ դու հարուստ ես և անվան տոնիդ խումբ-խումբ բարեկամք գան
[...]օղեդ, ըսե՛ անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ
է բռնում։

Երբ էշդ կամ ձիդ իրիկվան դարձին առտվնե շատ շուտ շուտ տուն քալե,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
[...]տան երեցդ պատարագվոր է և քեզի առատ նշխարք, մաս դրկե,
անոր պես, թե ագրի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։
[...]ձեր ամուսնույն Մեծն Ռուսիո քրիստոնեից օգուտին համար այսպես
[...] զոհողություններ ընել ուզեն, բռածը չի կա՛, ըսե՛ անոր պես, թե
[...]կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։

՝Երբ ամերիկյան մեծ դեսպանն ու կին մեր դպրոցներուն այցելու եկին, ըսե՛ անոր պես, թե պարի՛ կատուն, որ իր փորին համար մուկ է բռնում։

ՈՒՂԵՐՁ ԱՌ ՔԱՅՍԵՐԼԻ ԱՀՄԵՏ ՓԱՇԱ ԿՈՒՍԱԿԱԼ ԶՄՅՈՒՌՆԻՈ

Լրագիրը պատմեցին Իզմիրի դեպքը, արդա հասարակությունն ալ կարդաց ու իմացավ եղածը. մեզ կը մնա ուղերձ մը հրատարակելով շնորհակալությունիս հայտնել առ Քայսերլի Ահմետ փաշա, որ Հովհաննես Վեմյանն ու ընտանիքն սրոց և սուսերոց ծեծել տալով հանել տվավ յուր հորմե ժառանգած տունեն, որ յուր եղբարցը մեկուն կողմեն պարտքի փոխարեն ավանդ տրված է եղեր վաճառականի մը։

Ո՜վ Քայսերլի Ահմետ փաշա, ձեր այս քաջասրտությունը բոլոր աշխարհ հիացուց. կանանց վրա հարձակելու և զանոնք նվաճելու համար շատ ուժ և քաջություն ունենալու է մեկը, և դուք ձեր քաջությամբը շատ դյուրությամբ հաջողեցաք կնիկները սրով նվաճելու։ Ապահով եղի՛ք, որ եթե կանանց դեմ պատերազմ մը հրատարակվի, քանակին հրամանատարը դուք պիտի ըլլաք։ Հասարակությունը շատ շնորհակալ է ձեզմե, որ առանց Պոլիսեն զորք ուզելու կրցաք քանի մը կնիկներ ու պզտի տղաքներ զարնել, անոնց թևը, գլուխը կոտրելով և արյան մեջ թաթխելով։ Հասարակությունը դարձյալ շնորհակալ է ձեզմե, որ այդ կնիկները ու պզտի տղաքները կախել չտվիք, որովհետև քաջություն ցցունելու փափաքը կրնար զձեզ դեպի հոն մղել։

Ընդունեցե՛ք, տեր, մեր հարգանաց ո՛չ այնչափ խորին հավաստիքը և աշխատեցեք ուրիշ գավառաց կնիկներն ու տղաքներն ալ սրոց և բրոց զանակոծել տալով՝ ձեր քաջասրտության ապացույցներեն զմեզ չզրկել։

ԲԱՐԵԽՆԱՄ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայաստանեն հասած լուրերն վերջապես կը հայտնեն թե՝ հարստահարությունը Մշո կուսակալ կարգված է, թե՝ հարստահարությունն է Մուշը կառավարողը։

Չկա հոն ո՛չ ստացվածքի ապահովություն, ո՛չ կենաց և ո՛չ ալ պատվո երաշխավորություն, այլ կա հոն հափշտակություն, մարդասպանություն, պատվո բռնաբարում և վերջապես այն ամեն չարիքներն, որ կառավարություն չունեցող քաղաքի մը մեջ միայն կրնան գործվիլ։

Կարինեն Մուշի ղրկված նամակ մը հետևյալ տեղեկությունները կուտա։

> «Քաղաքէն հեռած [illegible] և [illegible] տեղեկութիւններէն գիւղը մեծ [illegible] և վրանցի մէջ կը ճխտուցուին, անհասանելի և ծանրակշիռ վտանգի ենթարկված է. Նոյն տեղի ազգային գիւղակը: Նրանց գիւղերն անտառապատ են, որ միայն [illegible] ծանօթացածներ թէ՛ ճանապարհն ու փ ո ս ր ա ն մեզ համար արգելված են, թէ՛ այգիները կը կտրեն, կը ծախեն, կոտրտացուցին, և երբ հոն [illegible] մը դիմացնին ելեն՝ դանակով կը զարնեն, թէ՛ հնձանները, դեղերն ու մառաններ կոտրտին, թէ՛ [illegible] հաց մը [illegible], խոշ և հո-վանէ կը հալածեն, թէ՛ մանուկ ողջամիտներէն մինչև ծեր, այր և կին, [illegible] հասարակ կը գանակոծին տանիքներէն, թէ՛ [illegible] կառավարութեան [illegible] ներքև դրված են և այլն. Կարծես կառավարութիւն չկա Մշո մէջ… Մաշեն և գեղերն 300—400 տեղեր ծանրացուցման կայմեր են տանիքներու համար… և այլն և այլն և այլն:
>
Արդյոք Տաճկական անազնութիւնը կը ներէ՞ մեզ այս անլուր վայրենու-թեանց, բարբարոսութեանց ու գազանութեանց առջև հեծեծող մեր եղբարց կո-կանաքարն հառաչանաց արձագանք տալ, մինչ հետ որոտմամբ, բարձր գրե-լով և մեր արդար աղաղակ հնչեցնելով մեր [illegible] ճակատագրին դէմ: Արդ-յոք, կրնանք. Տաճկական անազնութիւնն զինք այս շնորհն կընէ՞ մեզ, թէ մեր սրտին, գաղափարաց ու ազատության [illegible] ու [illegible] մե-ծնալով՝ մեր դժբախտութեան աղբյուր ալ կարգիլ…

Հայերն ամէն միջոց ու առաւելութիւն, [illegible] ու հայրենիք կորսնցուցին. Այսօր ամենայն հաւատարմութեամբ և հանգստութեամբ կը տանին Կառավա-րութեան լուծը, և [illegible] փոխարէն կը [illegible] թէ՛ [illegible], թէ՛ կրո-նի և թէ՛ պատուի կողմանէ: Այս լուծն հպատակութեան [illegible] գաղթած՝ [illegible]-ութեան լուծ եղած է, ու [illegible]՝ որ անքննելի [illegible]՝ Մշո հա-յերն ա՛լ անկարող կը լլան այն կրելու և հարստահարութեան [illegible] կառ-ավ կառավարութեան դիմել կը ստիպին.

Հպատակ ազգ մը, երբ իր կառավարութեան [illegible] պարտավորու-թիւնները կը կատարէ, [illegible] իրավունք ունի կառավարութենէն [illegible], կենաց և պատուի ապահովութեան խնդրել. և կառավարութիւնն պարտավոր է անոր այս խնդիրքն կատարել ո՛չ իբրև շնորհ, այլ իբրև իրեն պարտք: Գա-ւառաց Հայերը [illegible] ի վեր կը հարստահարին, [illegible] ի վեր [illegible] կը դառնին ու հարստահարութիւններ [illegible] ի վեր կը շարունակին. արդ-յունք այն է, որ գաւառաց Հայերը միայն [illegible] և հարստահարելու [illegible] են, կամ այն է, որ [illegible] կառավարութիւն գաւառաց մէջ [illegible] կառավարիչներն [illegible] Հարստահարիչները [illegible], անպատժելիութեան [illegible] կը [illegible]-ձանեն.

Ասոնց ո՛րն ալ հավանական ըլլայ՝ սա ճշմարիտ է, որ գավառաց հայերն զրկված են այն ամեն իրավունքներեն, զորս հյու և հավատարիմ հպատակ ազգերն կը վայելեն ամեն տեղ և ամեն ատեն։

Լամճնուս նայելով՝ ս. պատրիարք հայրն Մեծ Ծոպարքսին՝ ներկայացեր ու Մշո այս միճակն նկարագրելով հոտ դարձեր է գոհացուցիչ խոստումներով։

Աղոթենք աստուծո, որ այս խոստումներն իր նախորդաց պես ապարդյուն չմնան ու բարեր. Մահմուտ Նեսիմ բաշային օրով խզպառ վերնանգավառներեն այս հարստահարությունները, որ հակառակ բարեխնամ կառավարության կամացը տեղի կունենան։

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Նոյեմբեր քսանըչորսին Տպագրական տեսչության կողմեն հետևյալն ընդունեցինք.

«Թարօն նամ էյմենինե ղազեթա ատըրաղը մյուպթենի մուհարիրաթ
«Տյումլեսինտեն օլմաք յուզըն Մուշտան ալարագ կեչեն ճումաա էրթեսի
«կյունքի նյուսխեսինե հյուլասաթեն տերճ իթտիկի մեքթուպուն էթրա-
«ֆընա հյուզն ու մաթեմ ալամեթի վազ էթմիշ վե մեքթուպը մեզքյուրտե
«մյունտերիճ արաճիֆ վե մյուպալաղաթե սինա խաբերք զիյրինե թեճա-
«վյուզի պաղի մյութալաաթ սախի իլավե էթմիշ օլտուղունտան Թարիխի
«ճիլանեն իթիպարեն պիր մահ մյուտտեթլե թաթիլ իտիլմիշտիր»

91 Թշրինի սանի 24 վե 92 զիլքատե 7։

Թատրոնի դադարումը, ինչպես որ կը հասկցվի վերոգրյալ ծանուցումեն, Մուշեն առնված նամակն ու գիծերով շրջապատելնես ու անոր վրա չափազանց լեզու գործածելնես հառաջ եկած է։

Եթե գիտնայինք, որ սև շրջանակը մեր հասկցածեն տարբեր կերպով պիտի նկատվի, եթե գիտնայինք, որ մեր լեզուն չափազանց պիտի կարծվի, ո՛չ այդ սև գիծերը կը դնեինք, ո՛չ ալ այդ լեզուն կը գործածեինք։ Մենք այնպես համոզված էինք, որ Մուշի նամակն սև շրջանակի մը մեջ դնելով՝ հետևած էինք տպագրության այն ամենապարզ կանոնին, որով խմբագիրներն սև շրջանակի մեջ կառնեն տխուր լուրերն. մենք այդ լեզուն գործածելով՝ վստահ էինք, որ մեղմ, օրինավոր, ազնվական և գթություն հայցող Թղթակի մը լեզուն կը խոսեինք. սխալած ենք եղեր, և մեր սխալանաց պատիժը կրեցինք։

Սակայն այս հարված մեզի այնքան դառն երևցավ, որ մինչև այսօր ո՛չ որ սև գիծ մը կը տեսնանք կոր նե՝ հազար մըռն հեռուեն կը քալենք կոր. և

[illegible]ական է, կեռզ կենտրոնայինանն գարգար² կրսի ուսճկական ատածը.
[illegible]ն, մարդս պետք է որ վնասված բանն մը խրատվի և անկե հեռու
[illegible]ենք ալ հրաժտն ղրկեցինք տպարան, որ թերթերուս մէջ որչափ
[illegible]՝ ամենն ալ դուրս վանեն. Թող գիծեն՝ գալիք բարիքն աստուծմեն գա։
[illegible] պատասխան՝ տպարանապետը հարցուցած էր՝ թե գիծն հանե, տեղը
[illegible] Գիծերն հանեն՛, տեղը ինչ կուզես նե՝ ան դիր, ըսինք իրեն։ Ուրախ
[illegible] տպարանապետն անմիջապես կատարեր է մեր խնդիրքը, որով Թատ-
[illegible] տանց գիծերու ներկայանալով՝ գաղարման առիթ տվող բաներեն
[illegible]ներն պակասեցուցած կըլլայ։
[illegible]ծ մեյ մ'ալ սաանկ ցավ չցցունի…

ՑԱՎԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

[illegible]տարեկամներեն մին Թատրոնի գաղարման վրա ցավակցության
[illegible] և զգացմամբ լի նամակ մը գրկած ըլլալով մեզ, և հրատարակու-
[illegible]թյով կը հրատարակենք զայն չափազանց լավլով գրված տողերն կե-
[illegible]տերի անցնելով։

[illegible]նմի

[illegible] գաղարման վրա մեծ ցավ զգացի ներս անոր համար
……………………………… : Երկ-
[illegible]համար, որ ……………………………………………………………………: Եր-
[illegible] համար, որ ……………………………………………… (.)
…………………………… Զարբուրը՝ անոր համար, որ .
…………………………: Բայց սրտմնեան Թատրոնը……………… ,
………………… : Թեպետև ……………………(……………
…………) ……………………… բայց ինչո՞ւ համար
…………………………………………………… սրտմնեան ……………,
………………………… որո՞ւ կըսես ……………………«…………………» ………
[illegible]նհրաժեշտ պետք է …………
[illegible]ջունը ……………………………… այն ինչ ………
……………………………………………………… գուն սրբեր
………………………………………………………… իրրև կույծ
……(……………)……………… «……………………» ……………………… ծանր է ծա-
……………………………………………………………………………… հաս
[illegible]նե, համաձայնություն ………………………………………………………………
[illegible] ես, եվ ……………………… , ………………………՝ ………………… ըստ սրտիս……………

…… իբր այն, թէ մարդս ……

…… քանի որ մարդս ……

…… պէտք է որ մարդս …… Անիկա հայտնի ճշմարտութիւն մ՚է ……, չեմ ըսեր թէ բոլո-րովին ……

……, որովհետեւ ես ալ …… ո՛չ ապաքէն դուն ալ …… հայտնի է որ, աս ալ ……

…… դժբախտութիւնը հոն է, որ …… սրտի զգա-ցումներն ……, միտքերն ……, ոտքերը ……

…… չէթայակերծ ալիքներու նման ……

……նավուն տատանումները …… …… ……

…… սակայն կը ճերմեմ …… կը մաղ-թեմ …… բարձ ……

…… բարբայական …… ……

……ափսոս ……, արշաւի ալ փառասէր .

...Տէր, հանեցէք սայն նամակս ձեր գիտութիւններով մեկնել հրա-տարակել ձեր պատուական թերթին մէջ, որով յոյժ կարեկցիլ բարեկամդ՝

Գ. Թ.

Մեծ. Գ. Թ.

Շնորհակալ եմ ձեր սրտին զգացումներուն. Այո՛, իրաւունք ունիք, որովհետեւ …… ո՞վ կը հասկնայ, որ …… …… բայց դուք պիտի ըսէք թէ՛. …… ամէնէկին, վասնզի . բայց ինչէ …… Մինչեւ …… լաա սրսւմ …… և այն

բույց

Թատրոն

Թատրոնի դադարման միջոցին այդչափին քանի մի թերթեր ալ գոցուած՝ բայց միրչեւ իրենց ներմեկօել՝ նորեն հրապարակէն ոկսած ըլլալնուն համար մեր ցավակցութեան ու խնդակցութեան միանգամայն կը հայտնենք.

ՀԱՆԳԻՍՏ ՄՇԵՑԻ ՊԱՐՈՆ ՄԿՐԻ

Աշխարհի մեջ կարի սակավաթիվ եղած են այն մարդիկը, որ մահվանե-րի մը կամ ընդհանրության մը բարիք կրնեն՝ միայն բարի՛ք ընելու նպատա-կով. այս անձանց է պատկան ճշմարիտ փառաց ժառանգորդ ըլլալու իրավուն-քը, այս անձանց է աստուծո արդարության մեջ բարձր աստիճանը.

Հայ ազգը այս օրերս ռահվիրաթիվ անձերին մէկը կորսնց. Հայ ազգը [illegible]նցուց զանի, բայց այն անձը ո՛չ միայն լաւ ճանաչեց իր ազգը, այլ [illegible] համար մաշեցաւ, անոր համար հյուծեցաւ և իր բոլոր հարստութիւնը [illegible] պիտոյքը ծախսեց. ապ՛րղ ապրեցաւ, ազգասիրութեան մէ՛ջ ապրեցաւ, [illegible]ամբ և անխզանք ապրեցաւ, վասնզի փառաց և պատուի համար չապրե-[illegible], ազգին համար միայն ապրեցաւ և ազգին ծառայ մէջ. Եղբայրին Հնդկաս-[illegible]ցին՝ մէջ կեցեց իր Թանկագին կյանքը։

Մշեցի պարոն Միքրն էր ան, Մշեցի Միքր կը կոչէին ամէն զինքը [illegible]ցողները և այս անունով զան կըլլար ինքը. վասնզի իր մեծ եղբայրնե-[illegible] իր հայրենեաց անվան համար հեղհեղվելի ու անկարասա մնացին էր. իր [illegible]ենեաց՝ որուն համար նըւաճարտե և բարոյապես կարի՛ շատ աշխատեցաւ։ [illegible]ականին աչքիներուս ատելն է Մշեցի Միքրը ազգային վարչութեան ժողովնե-[illegible] մէջ, որ իր հայրենակցաց միմանկին բարվոքութեան համար երեսանկյալ [illegible]եր ատքի վրա կանգնած այն էֆենտի, պէյ, եպիսկոպոս, պատրիարք և [illegible] պատրեճանաւոր անձանց առջև, որոնցմէ շատ մեծ էր ինքը, թեև Մշեցի [illegible]անունն ու կապուտա վարտիք մը կրելով՝ շատ մեծ էր անոնցմէ, վասնզի [illegible]անոնցմէ իրեն չափ սիրտ, միտք, առատ և կյանք մաշեցուցած էին [illegible]նեաց համար։

[illegible]եան պատերազմին² ատեն շահու համար խոփմ գալած ու հան իր [illegible]թեամբ 4 հազար լիրայէն ավելի ստակ շահած էր. այս գումարն ամ-[illegible] գավառին մէջ ցանեց՝ աղքատին ակը մարդ բացածներու փոխարէն [illegible] հարստութենէն իր որդւոցը միայն այնչափ բաժին հանելով, որով [illegible] մէջ կրնան ապրիլ, թերևս այն գիտակցութեամբ լրատ ատե, որ [illegible] ամբողջին իրենց հայրենիքին չհասնելու։

[illegible] կարդալ չէր գիտեր, բայց բնական հանճար ուներ և անով [illegible]ած էր թե, իր հայրենակցաց թշվառութեան մեկ գլխավոր պատճառն ալ [illegible]թիւնն էր. ուստի ամէն ջանք ըրավ, որ իր հայրենեաց ազգայա գա-[illegible]ման թշվառութիւնը հնար եղածին չափ թեթևցնէ։

Անին մը Տոլմապահճէի կազհանին³ պաշտոն մը ուներ, որով ամիսը 3 [illegible] ոսկոյի չափ ստակ կը վաստկեր։ Արդէ մեհմեդհան Գեորգ կաթողիկոս [illegible]ցած ըլլալով այս անձին ստեղ երթալ զինքը անհանգիստ ընելուն՝ [illegible] ժողովրդին այլ և այլ խնդիրներովը, պաշտեր էր ըՏաճկան Պողոս պէյ, [illegible]ա կազհաններին տնօրենին խնդրե, որպեսզի չթողու զՄշեցի Միքր ստեղ [illegible]արքարան երթալու։ Բաշան զինքը կանչեր և հրաման ըրեր էր, որ [illegible]ցեն, թե ոչ զինքը կը վռնտէ։ «Քաղաքապատրիարքին տարի է որ կապրիմ, [illegible] է, որ քու հացդ կուտեմ, անկէ ատքի բաստոն տարիներուն մէջ [illegible] հագած տալաճօ ու կուտաս. ես իմ ազգիս համար աշ-

Ձխատեւեն չեմ կրնար ես կենալ», պատասխանիր էր Մշեցի Մկոր և անմիջա-պես առեր քալեր է հանեն՝ այն ամսական 3000 ղուրուշ շահը իր ազգին սիրուն զոհելով։

Քսանըհինգ տարին ի վեր յուր բոլոր հարստությունը և իր վաստակը յուր հայրենյաց նվիրեց. ինք ալ հոն հյուրասիրությամբ, ազգասիրությամբ և ամենայն պարկեշտությամբ ու ողջախոհությամբ ապրեցավ։

Ա՜հ, քանի անգամ որ կը տեսնեի այս մեծ մարդը, կը դիտեի անոր բարձր հասակը, միայն աչացավով վիրավորված վեհ դեմքը և կը լսեի անոր համեղ այլ ազդու ձայնը, մեծ մխիթարություն կզգար սիրտս, զի անտերունչ ազգիս տերություն և պաշտպանություն ընելու անշահախնդիր կամք, սիրտ և հոգի մը կը տեսնեի։

Ավա՜ղ, այս անհողդողդ կամքը, այս բարի սիրտը, այս վեհ հոգին ալ վերացավ։

Երանի՜ թե հանգուցյալ Մշեցի պարոն Միքայելին ցանած սերմերեն այլ Մշե-ցիներ հառնեին անոր հոգովն ու սրտովը ուռճացած։

ԲԱՌԵՐՈՒ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐ

— Ի՞նչ է լուսանկար պատկերը.

— Շողոքորթ մը՝ որ ամենեն տգեղին իսկ գեղեցիկ ես, կըսե։

— Ի՞նչ է հուսահատությունը.

— Ունեցածը հիմարաբար նետել։

— Ի՞նչ է որոշ քաղաքականությունը.

— Փոխադրելի ըրացան՝ որուն ժամ մը ետքը ինչ ըլլալիքը խաղացողներն ալ չգիտեն։

— Ի՞նչ է հիվանդությունը.

— Պարտատերներուն ձեռքեն խալսելու միակ միջոց։

— Ի՞նչ է պատմությունը.

— Ետին նայիլ, առջևը տեսնել։

— Ի՞նչ է տղու մը աշխարհ գալը.

— Միևնույն գրքի նոր տպագրությունը։

— Ի՞նչ է գերեզմանը.

— Անդին աշխարհին անշարժ թրամվեյը։

— Ի՞նչ է ծերությունը.

— Մահվան հետ ճիլվե ընող։

— Ի՞նչ է Այլազգը.

— Մարդկային քերականության կանոններու մեջ բացառություն մը։

ԵՐԿՈՒ ԱՄՍՎԱՆ ՀԱՐՍԸ

Աշխարհիս վրան ամեն արվեստ իրեն հատուկ գործիքներ ունի. նկարիչն՝ վրձինը, փայտահատը՝ իր կացինը են։

Կարգվիլն ալ արվեստ մ՚է։ Սիրելու արվեստը այս օրվան օրս մեծ տեղ մը ունի, քանաֆներուն ամենեն բարձրն է, և անոնք միայն կրնան հարիլ արվեստին, որոնք որ սիրելու գործիքն ունին, հասկցար հարկավ, որ ինչ ըսել կուզեմ։

Շատերն այս արվեստը իբր տղու խաղալիք կը նկատեն, դյուրին բան մը կարծեն, և առանց գործիքի անոր մեջը կը մտնեն։

Փաստմենք։

Բոլոր կենացը մեջ Աստղիկին երեսը բնավ չտեսած, հիշողության ակա-նյանը սպառնալով, երիտասարդությանը ժամանակը կարգվելու մոռցած՝ յոթանասուն տարու ակռաները թափած ծերուկ մը գաշխարհ ճաշակել կը ուզեր; և իր բարեկամներեն մեկուն հետ խորհրդակցելե վերջը՝ ասկե իբր երկու ամիս առաջ՝ ադվոր, սիրուն, տասնըչորս տարու աղջկան մը հետ կը կարգվի։

Չեմ հիշեր, ո՞ւր կարդացեր եմ, թե ամուսնությունը տարր մ՚է, որուն … են այրն ու կինը։

Ահա կը հարցնեմ հիմա, ընթերցող, ի՞նչպես կրնա այն տարր՝ որուն … են յոթանասուն տարու ծերուկ մը և տասնըչորս տարու աղջիկ մը։

Մեկը քալել կուզե, ծերուկը չկրնար քալել, բոլոր բեռը աղջկան վրա կիյնա։

Կըսեմ ան ծերուկուն, որ աթոռի վրա նստելու ատեններուն մեջ, հոն կը … արորն ալ, իրենց ընկերն ալ կես ճամբուն կը թողուն։

Վայրկյաններ, ժամեր, օրեր կանցնին, երկու ամիս կըլլա, հարսը իր համապատասխանող սեր մը չգտնալով ամուսնույն վրա՝ մորը կուլա։

Հայրը կերթա, իր աղջիկը կը լուծե ատորեն, կառնե կը տանի։

Ծերուկը լքված կեցած է դեռ։ Ծերուկին համար կըսեն թե՝ Հասունցավ …

Աղվոր է, շատ հասուն է, ուտվելու արժանի պտուղ մըն է։ Որկրամոլ դե- …ը չկե։

ՓՈՒՆՋԻՆ ԱՆԿՈՂԻՆԸ

… ողբաթ ավուր թերթին մեջ կը կարդանք՝ որ մարդուն մեկը ան- … մարեր։ Այս անկողինը իրիկվընե կը հարդարեն եղեր և արթնալ

ուզած ժամուդ՝ քեզի վեր վեր նետելով՝ կարթեցնեն եղեր. և մինչև որ չի-
նես նե՝ հանգիստ չկենար եղեր։

Անիկա նոր գյուտ մը չէ, տասնեակ անկողիններ մայրաքաղաքիս մեջ և այլուր շատ կը գտնվին, և որոնք ոչ թե միայն ուզած ժամանակդ՝ այլ չուզած ժամանակդ ալ քեզ կը ցատկեցնեն և թող չեն տար, որ քնանաս։

Ասոնց մեկ ազնիվ տեսակն ալ կա, որ ամենևին չքնացներ, այս տեսակ անկողիններուն մեջ պառկողները հիվանդներն են.

Միրուքներեն զինավառած ահռահարներ։

Լրագիրներեն դադրած և չդադրած խմբագիրներ։

Ամսականներեն չառնող վարժապետներ։

Խոսքերնին չքալեցնող երեսփոխաններ[2]։

Իրենց վճարելիք հեռու դանդաղող առաջնորդներ[3]։

Ի նպաստ իրենց տրված ներկայացումներեն վնասվող գերասաններ։

Թարխոմայով աղջիկ առնողներ։

Մեռածին ստակեն ծակած թաղականներ։

Թրամվեյ բանող փողոցները գտնվող տուներուն մեջ նստողներ։

ԵՐԱԶԻ ՄԵՋ ԳՐՎԱԾ ՀՈԴՎԱԾ ՄԸ

Անցած քանի մը շաբաթ առաջ՝ Մեկու. հոդվածի մը մեջ երազ մը դրած էր, այս գիշեր ալ երազիս մեջ հոդված մը գրեց։

Երազներուս մեջ տեսածներս և լսածներս գրելու սովոր ըլլալով՝ հիշյալ հոդվածը հոս ալ կը դնենք։

Լրագրական օրենք

Հոդ. Ա. Բոլոր լրագիրները դադրեցնել։

Հոդ. Բ. Խմբագիրներն անթափության վարժեցնել։

Հոդ. Գ. Այրիներու համար տեսչություն մը դնել, որպեսզի անիրավություն մը տեսնելնուն պես՝ զանոնք տեսնելն դադրեցնեն։

Հոդ. Դ. Լրագիր մը իր ուզածը ամենայն ազատությամբ կրնա խորհիլ, բայց չկրնար խոսիլ։

Հոդ. Ե. Լրագիր մը իր խմբագրին վրա կրնա հարձակիլ։

Մնացած հոդվածները լրագրական տեսչության դեմ ըլլալուն համար՝ ավրած ենք։

ԱՐԳՈՒՄ ՄՏԱԾՄՈՒՆՔՆԵՐԸ

ԼՈՒՍԻՆԻՆ ՄՈՏԵՐԸ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ ՄԸ

Անցյալ գիշեր, չեմ հիշեր ո՛ր գիշերը, պատուհանիս առջևը նստած էի։ …ին կար, երկինքը թեթևակի անամպ էր, բայց քանի մը ամպի կտորներ …ը ծանր կը քալեին դեպի արևելք, երբեմն երբեմն գիշերվան թագուհվույն …պարանքն սքողել ջանալով։ Այդ ամպերն ալ անըմբռնելի սկզբունքներ ու-…ին, չեն թողուր որ մարդ գոնե քանի մը ժամ անընդհատ լուսնին ազվորու-…թյունը վայելե։

Մերձակա տուներին մեկուն մեջ դաշնակ կը զարնեին. ա՜յնքան անուշ …ար ինծ դաշնակին երգը, որ պահ մը կարծեցի, թե ես էի բոլոր այդ դաշ-…թյան հեղինակը։ Առանց իմ գիտնալուս՝ մատներս սկսան կատարել …ներ ընել բարձին եզերքին վրա՝ ուր թևս կռթնած էր, և շատ գոհ կզգայի …ներս ինքնիրմես։

Այդ, ո՜վ ունայնություն աշխարհային զվարճությանց, մինչ ես այսպես …լուսաշող ընդարձակության մեջ ընկղմած և ականջս երգերու հոսան-…ված՝ կը հրճվեի անփույթ և անկասկած, հանկարծ ասեղ մը, զոր բար-…վրա մոռցած էի, ո՜վ անագորույն ճակատագիր, ո՜վ անխոհեմության …, որ ասեղնին բարձերու վրա կը մոռնան, հանկարծ ասեղ մը մտավ …ներս մեկուն մեջ և պատժեց անոր ունայնապարծ նվագածությանը։

Արհամարհելով բոլոր աշխարհի դեմ՝ որուն մեջ առանց փուշի վարդ չկա, …ինչ որ առանց ասեղի բարձ չկա, ուզեցի մոռնալ աշխարհը, աչքերս եր-…դեպի լուսին բարձրացուցի. պզտիկ ամպ մը մոտեցեր էր լուսնույն և …էր անոր երեսը ծածկելու. այս ամպին ալ բարկացա, և որովհետև վերեն …այնքան մարդասիրություն կը ցուցնեին ինծ ամպերը, որքան վարեն՝ …ները, աչքերս գոցեցի, ձեռքերս ալ վերարկուիս գրպաններն դրի, որպես-…զի գոնե պաշտպանված ըլլան ասեղներու դեմ, և սկսա մրափել։

Սակայն քունիս մեջ տարօրինակ բան մը անցավ։

…ամպի կտորը, որուն համար կըսեի, թե լուսինին մոտեցեր էր, սկսավ …կամաց վար իջնալ։

Կը տեսնէի զայն, որ դէպի մեր կողմերը կը յառաջանար. քիչ քիչ մօտեցաւ այն թաղերին՝ ուր կը բնակէինք, վերջը մեր գիւղին, քիչ մը վերջը բնակած տանս, մէկ խօսքով՝ կը նշմարէի, որ այդ ամպը դէպի ինծի կուգէր։

Շփոթած աչքի բիբոն, շրջեմ զարհուրեցայ, ապշեցայ ամպի մը նորա-նշանակութեանը վրայ, որ ոչ այլ եւս գիշերային այցելութեան մը ինծի ընելու նկա-թիւնը կառնէր։

Երբ պատուհանիս առաջ հասաւ, դադրեցաւ իր ծանր ընթացքը. կանգ առաւ...

Թէպէտեւ քունիրբնայ մէջ եղած ըլլամ, ո՛վ մարդիկ, դուք որ այդքան յա-ճախ խելք հասցուցեր էք, ի՞նչ կընէիք, եթէ իմ տեղս ըլլայիք, ի՞նչպէս կը վարուէիք ամպի մը հետ, որ կուգայ ձեր պատուհաններուն առաջ, ուր դուք նստած էք։

Կարծես թէ հասկցայ ինչ բանի ուզելը, վասնզի եկայ պատուհանս և այդ ամպին մէկ ծայրին վրայ հեծայ, ճիշդ ինչպէս որ մենք պիտի նստէինք մեր կառ-քին մէջ, կամ մեր ձիուն վրայ, առ տարբերութեամբ, որ ամէն մարդ գիտէ իր կառքին կամ ձիուն զինքը ո՛ւր տանելիքը և ես անտեղեակ էի իմ ամպիս դիտաւորութեանցը և անոր երթալիք տեղին, եթէ երբեք տեղ մը պիտի երթար։

Երկան չըներ (ինչպէս որ կըսեն սովորած հողի պարս), էրկան չըներ. մեր անօրինակ մեքենարան սկսաւ դէպի վեր բարձրանալ նոյն ընթացքով, որով եկած էր։ Այս բանը, շիտակ խօսելու համար, փոքրիկ անհանգստու-թիւններ կը պատճառէր ինծի. բայց ի՞նչ կրնաս. մէյ մը դանդաղեցանք։ Ուստի սկսանք վեր ելնել։ Կամաց կամաց կը տեսնէի ամբողջ մեր Վոսփորը, ի՞նչ աղուոր, ի՞նչ բանաստեղծական տեղ է եղեր մեր Վոսփորը, երբ որ վերէն նա-յի մարդ։

Միջոցին մէջ բարձրանալով, կարծես թէ ելեկտրականութեան մը կուգար իմ վերայ, վար կը նայէի մեր երկրագնդին մէջ, կսկսէի չհաւնիլ մարդոց շինած բաներուն. ամէնէն երեւելի և քաղաքակիրթ ազգաց բնակած քաղաք-ները տգեղ կերեւնային ինծի, չեմ գիտեր ինչ բան կըսէր ինծի, թէ մեծ պակասու-թիւններ կային երկրին վրայ և մարդոց խելքին չէր հասներ։

Ինչեւիցէ, երկիրը սկսաւ անհետ ըլլալ աչքերէս, իմ ամպս սկսաւ մթնո-լորտէն դուրս ելլել, հակառակ մեր բնագէտներուն գրածին, որոնք սա-կայն չեն կրնար ըմբռնել, թէ մեր պատուհաններուն առաջը իջնելով կանգ-առնող ամպ մը ինչեր ընելու կարող է։

Անգամ մը մթնոլորտէն դուրս, իմ ամպս սկսաւ դէպի լուսին երթալ, աչ-քերս սկսան շլանալ լուսինին նշոյլներէն, բայց քիչ քիչ վարժուեցան. դեռ ին-չե՞ր տեսնելու վարժուած չէին մեր աշխարհին մէջ։

...երեք կամ չորս մետր մնացած էր լուսինին հասնելու, մեր անհասկնալի
...րարքը կանգ առաւ։

...յս միջոցին մարդկային ճակտի նման բան մը լուսինին մէջէն նշան կընէր որ իրեն ուշադրութիւն ընենք։ Երկու կամ երեք կանգուն բարձրութեամբ ...րացուցի արարած մ'էր այս։ Գլուխը բաց էր, որուն մազերը կարգուած ...առանց մուճակի էր, միայն լայն և երկայն վերարկու մը կը ծածկէր իր ...ողջ մարմինը։

...յս լուսնաբնակը, որ ինծի կարկեռութիւն տալով կը զարմացնէր զիս, ...սաւ խօսիլ ինծի։ Պարզ և նախնական լեզու մ'էր խօսածը. բայց ինչ օգուտ, ...հասկնար։ Անոր սկսաւ սորվեցնել ինծի իւր լեզուն. հինգ վայրկենի ...յաջողեցաւ սորվեցնել. ասոր հետ մեկտեղ ճշմարտութիւն պէտք էր ըսել ...նոր՝ երբեք չի լսված լեզվի մը քերականութիւնը հինգ վայրկենի մէջ ...ցայ։

— Ի՞նչպես եկաք հոս, հարցուց ինծի։

— Ես ալ աղէկ մը չեմ գիտեր, ըսի իրեն նոր սորված լեզվովս, և պատ-...մեցի իմ եղական ամպիս բոլոր գործերը։

— Ես արդէն մէկ քանի ընկերներովս գիտակով կը դիտեի զձեզ, երբ դուք ...ամքեն իջնելով, ամպին վրա հեծաք և հոս եկաք։

— Ինչ կըսեք, ըսի իրեն նոր սորված լեզվովս, բայց այս անգամ կերևա ...երեք ընելու տեղ, ինչ կըսեն կոր ըսի, վանդի մարդը քիչ մը խնդաց ...ծի։ Բայց և այնպես, զարմանալով թե իրենց դիտակները մեր երկ-...ակներեն շատ աւելի կատարելագործված էին, իրենց բնակած ...խարհ հարցումներ ընելու համարձակեցայ։

...աբնակ մարդը սկսաւ ինծի պատմել իրենց աշխարհին, իրենց կենաց, ...ութեան եղանակը։ Ըսաւ ինծի, թե ամբողջ լուսնույն մէջ քանի կամ ...հազար ցամաք կային իրարմէ զատված, թե ամբողջ մարդիկ հասա-...ւթիւն էին, թե հարյուր հիսուն կամ երկու հարյուր տարի կապրէին, ...եցի պես պատերազմ չէին ընէր։ Այս պատերազմին կոտրին ա՛լ ...դիչեցի. «Այլ ի՞նչ աղվոր բան»

— ...նք կը տեսնենք, ըսաւ ծանրութեամբ, մենք կը տեսնենք, որ ձեր աշ-...հը հաճախ պիտար կը չարչեն. ի՞նչ հարկ կա, չէ՞ որ խաղաղու-...թիւնը հազար անգամ աւելի աղէկ է։

...անկեղ. ըսեմ։

...քը, որ բավական ու հասաչ պացած են մասը և ճաշակի զար-

...ալ կըսեմ։

...կրնար միթե, փոխանակ ավելորդ բաներու միար հաղնեցնելու,

փոխանակ գիրը փարատելու համար նորանոր հնարքներ հնարելու, ամբողջ մտքերնին, բոլոր հոգերնին ա՛լ ավելի հառաչ նեղելու տալ։

— Ինչո՞ւ այդ բաները անոնց հասկցո՞ւր, չեն հասկնար կոր, ըսէ իրեն ն՝ մեր անցորդ և անժամանցելի ամպը սկսած հնամեայ լեռներէն։

— Մնաք բարով, նորեն տեսնվինք, պառացի մայրուն։

— Երթաք բարով, պատասխանեց և տրտմությամբ իջանք մեր տունին հետ, որ զիս բերավ նորեն մինչև պատուհանս ձգեց (ակլրաձևի տեր ամպ մը, արդարև) և զատվեցավ։

Արզու՛

ԵՐԿՆՔԵՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԸ

Երկու օր առաջ դաշտին մեջ կերթայի։

Ընդարձակ էր դաշտը։ Աջին ձախին, խոտերն բավական հեռու, առանց չափ ծառեր կը բարձրանային և կարծես երկինքը համբուրել կուզեին, ինչպես որ կըսեն երկրին բանաստեղծները։

Ձեռքերս կռնակիս վերա կապած, աչքերս գետնին խոնարհած կը քալեի։ Տեսակ մը հաճույք կզգայի՝ աշնան ցուրտ հովերուն երկրին երեսը սրբած դեղին և կես մը գետին տերևները համրելով։ Կարգ մը մարդիկ կան, որ միշտ կը համրեն։ Փողոցները քալած ատեննին՝ սալահատակին քարերը կը համրեն. մեկուն հետ խոսած ատեննին՝ եթե բեխ ունի, բեխին թելերը, եթե չունի՝ մորուքներուն կամ հոնքերուն թելերը, եթե ատանք ալ չունի իրենց հետ խոսողը՝ ակռաներին ծայրերը կամ ճակտին խորշոմները կը համրեն. շոգե-նավ նստին նէ՝ մեջի մարդիկները, նավակով երթան նէ՝ երկինքին ամպերը, ննջելու երթան նէ՝ հոն եղած ժամերը կը համրեն ու կը համրեն, վերջապես ոչինչ կրնա ազատել անոնց համրելու կատաղութենեն։

Շիտակը ըսելով, ես այդ մանիին չունիմ, սակայն չեմ գիտեր, ի՛նչ բան զիս կը դրդեր, որ այն օրը այդ տերևները համրեմ։

Մինչդեռ այսպես ծանր ծանր հառաչ կերթայի, գլխուս վերա թեթև դղրդյուն մը լսեցի, և նույն միջոցին գլորած թուղթ մը ընկավ ոտքերուս առաջ։

Թուղթը բանալե առաջ, ինչպես որ բնական է, չորս կողմս նայեցա, ձեռք վեր նայեցա, հասկնալու համար, թե ո՞րտեղ կուգար թուղթը, չորս կողմս մարդ չկար, վերն ալ չէր կրնար ըլլալ. որովհետև դաշտի մը մեջ էի։ Զարմացած, ինձ ամենեն մոտ եղող ծառի մը տակը գացի, տեսնելու համար, թե արդյոք մեկը ծառի մը վրա պահված՝ խաղա՞լ ուզած էր իմ անձիս և գլխիկոր շրջա-

գոյութեանս հետ, հոն ալ մեկը չկար, որով հասկցայ, թե այդ թուղթը երկինքեն կուգար։

Անապարանոց բացի թուղթը և հետևյալ տողերը կարդացի.

«Արդվհեան այնպիսի մարդիկներ կան աշխարհի վրայ, որոնք շատ համդուգն, շատ համեստապատան և շատ լիւր կը թվին մեր աչքին.

«Եվ նկատելով, որ այդ մարդիկը իրավունք չունին այդքան համդուգն և այդքան լիւր բլլալու.

«Նկատելով, որ ատանք կրնան չար օրինակ բլլալ ուրիշներուն.

«Նկատելով, որ այդ մարդիկ իրենց այդ ձևերովը ավելի ազատերու կամ անզեղչյուրներու կը նմանին՝ քան թե քնական սանդձված մարդերու.

«Նկատելով, որ ատոնց բնած ընթացքը կրնա գայթակղութեան պատճառել ամեն տեսակ տարածներու, վասնզի այդ մարդիկը շատ ամբարտավանական կերպարանքով կը պտտին աշխարհի վրայ.

«Նկատելով վերջապես, որ այդ անձանց քալվածքը շատ ամբարտիշա է, իրենց գլուխը շատ ամուր է, իրենց աչքերը կոխու աչքերու կը նմանին, և իրենց գեղձը ալ ապուշի գեղձ է.

«Որոշեցինք ապարատել աշխարհի, որ եթե այդ տեսակ անձիք շարունակեն իրենց այդ տեսակ ընթացքին մեջ, անհապին փաթթրիկներ պիտի հարուցանենք իրենց գլխուն և շանթահար պիտի խորտակենք անոնց ամբարտավանութեան եղջյուրը։

(աստուածութիւն)

ԽՐԼԻԿՆ

Այս դրութիւնը, որ իրեն դատակնիք ձևովը, իրեն նկատելովներովը և մանավանդ իրեն շանթերովը գիս սարսափեցուց, այս դրութիւնը աշխարհի ուշադրութիւնը կը հանձնեմ։

Ճիտակը գրուցեր. համար, երկինք իրավունք ունին։

Տիարք, ես ցեխ մը անհավատարմութեանը կը սիրեմ։ Մեր մեջ այնպիսիները կան, որոնք մեզի պատիվ չեն բերեր։

Այդ մարդիկը երբ որ երեսը կը նայիս, կարծես թե ուժ օր գիրենք ատոթի պահողի մը երեսը կը նայիս։

Երբ որ քեզի կը պատահին, այնպիսի անհամ և բարկացոտ նայվածք մը կարձակեն քու վրադ, որ կը կարծես, թե գրեթե գողի մը կամ մարդասպանի մը կը նմանցնես։

Երբ մարդոց մեջեն անցնին, ու՛ր մանես կը նային անոնց վրայ, եթե երկնքէ թարձանքին նային, ինչպես պիտի նային զոն խոզերու երամակի մը վրայ, որ կը գա քու համբաւդ վրայ շրջապատել և ներել գոյը։

Այդ տեսակ մարդիկ բարեբախտաբար շատ քիչ կը գտնուին։ Սակայն դի-տողի մը աչքին առաջ ո՛րքան սոսկալի կերևան այդ մարդատյաց անձերը, որ անոնց կոկորդէն բռնելով խեղդելու կուգայ։

Անոնցմէ մէկ հատը բաւական է ամբողջ քաղաքի մը արհամարհանքը և նախատինքը գրգռելու, այնքան ցուրտ է անոնց ցուցուցած կերպարանքը։

Քալելու ատենին, կարծես թէ սալայատակը խորտակել կուզեն։

Նստելու ատենին, պէտք է ըսել, որ ճզմել կուզեն իրենց տակ այն աթոռը կամ բազմոցը, որուն վրայ պիտի նստին։

Երբ բարև տան մէկուն, որն որ շատ քիչ անգամ կը պատահի, կը կար-ծես, թէ մեծ հանգամանք մը կը պարգևեն կոր, ո՛րքան զոռոզ և հպարտ է ձեռ-նին և ո՛րքան անտարբեր կը դարձնեն իրենց նմաններուն իրենց բարևը։

Այդ մարդոց բոլորն ալ երբեք խնդալ չունին, և աշխարհիս վրայ ամենէն ապուշ մարդիկը անոնց մէջ կրնաս գտնել։

Անոնք կը կարծեն, ո՛րքան ակարգամիտ և անձնասէր են, անոնք կը կարծեն, որ աշխարհ միայն իրենց համար ստեղծուած է, կամ թէ իրենք միայն աշխարհի համար ստեղծուած են։

Անոնք իրենց անձին ո՛րքան հաւնած են, որ չես կրնար զանոնք հա-մոզել, որ կը խաբուին կարծելով, թէ ուրիշները իրենցմէ անպիտան են։

Մարդուս խելքը չկրնար հասնիլ, թէ ո՛րքան կարևորութիւն տուած են անոնք իրենք իրենց։

Ես կը հաւատամ, որ անոնք եթէ քիչ մը խելք ունենային, շատ չարիքներ պիտի հասցնէին մարդոց։

Բայց, ինչպէս որ ըսի, խելք չունին, հաւկի մը չափ կը մտածեն և իրենց միակ խորամանկութիւն իրենց վատութիւնը ունին։

Այո՛, չմոռնամ ըսելու, որ անոնք ծայր աստիճան վատ են։ Հակառակ իրենց լեռ և ժայռի կերպարանաց, անոնք ամէն վայրկեան կը դողան ուրիշ-ներէն։ Վստահ կը կարծեն, որ իրենց նմանները միշտ պատրաստ են զիրենք ծեծելու, փետտելու։

Անոնք կը կարծեն, թէ բոլոր մարդիկ կը նախանձին իրենց վրայ և թէ ամէնքը կը ջանան զանոնք օր մը չէ նե օր մը սպաննելու։

Սէր, գթութիւն, կարեկցութիւն, ասոնք երբեք չկան իրենց սրտին մէջ։ Անընդունակ են որևէ անկեղծութեան, և ո՛րքան կոպիտ են, որ եթէ երբեք կարենաս տեսնել զանոնք, որ մէկու մը քաղաքավարութիւն կ'ընեն, խնդալէն կը մարիս անոնց ձևերուն և ձախորդ կերպարանքին վրայ։

Անոնք աւելի զուարթութեամբ կը սիրահարին կառքի մը կամ շան մը՝ քան թէ որևէ ուրիշ մէկու մը։

[Ե]րգ, ես որ ամէն բանէ առաջ կը սիրեմ մարդկութիւնը, կը փափաքիմ վե[րէն] ազդարարութիւնը աշխարհի առաջ դնել և աղաչել այդ մարդիկը, [որ] ալ ըլլան, որ դադրին այդ իրենց ապօրինաւոր կենցաղավարութիւններէն։
[Ա]պա թէ ոչ, թող հիշեն այն շանթերը, այն նկատելովները, որոնք, կը [...], գիս մասնաւոր կերպով անհանգիստ կընեն։
[Ե]րկինքէն վար որևէ ուրիշ տեղէ եկած թուղթերը կրնան այնքան կասկա-[ծելի] [չըլ]լալ, բայց մտածեցէ՛ք անգամ մը, երկինքէն իջած թուղթ մը ի՛նչ փոր-[ձա]նք չկրնար բերել մարդուս գլխուն։
[Ո]՜հ, այն շանթե՜րը, ո՜հ, այն նկատուածնե՜րը…

Արգու

ԻՄ ՓԱՓԱՔՆԵՐՍ

[Ի]նչ որ ալ ըլլան ուրիշներուն կարծիքները իմ վրաս, ի՛նչ որ ալ զրուցեն [...] ինծի համար, կուզեմ այսօր գաղափար մը տալ քեզ, սիրելի ընթեր-[ցող]իմ, քանի մը փափաքներուս վրայ։
[Կ]արելի է, որ գիս մօտէն ճանչցողները հետզհետէ բարկանան ինծի դէմ, ծուռ-ծուռ [նայ]ելով գրած տողերուս վրայ, ընկերներս ո՛րքան պատահեն, որ աչքերն[ին] [...]ելով ըլլան մռայլոտ ճակատը տակ, և մինչև անգամ այնքան մեծ ըլլայ [...]րութիւն, որ, ո՛վ սրբապիղծ ձեռք, պատռես և ճմռթկես այն Թաւաքաղը, [...] պիտի կարդաս զիս։ Բայց առաջուց ըսի արդէն. ինչ որ կ՚ըլլայ՝ [...]պէտք է, որ խօսիմ քեզի։
[Ն]ախ, պէտք եղածէն աւելի անկեղծ և ճշմարտախօս պիտի գտնես զիս, [...] բաները պիտի ըսեմ ինծմէ, որ քեզի հետ մինակ գտնուած ատեններս [...]զիմ պիտի համարձակիմ քեզի ըսել, այլ երբեմն այնպիսի պարա-[գաներ] հանդիպին աշխարհիս վրայ, որ մարդ չկրնար ինքզինքը զսպել, [...] շուրջ կամքը նայելով՝ կեցած պատմել և այն անհատ և թերի գիրքը [աշ]խարհին դէմ, ինչ գիրը որ բռնած են խաղալիքի՝ շարժումներուն [...] հակէտներուն դէմ, որոնց հետ ո՛րքան տան-ջանք կը վարվին [...]ելով։
[Ա]հա կուզեմ, որ բոլոր մարդոց դէմքը բոլորովին ըլլայ, որովհետև [ա]նոնց մէջը նայելով՝ տեսնենք թէ ամէնքն շատ աղեկ անձնազոհերը [...]ն, որոնց գիրքեր պատռելու համար պատրաստ չեն երբեք։

[Կ]ուզեմ ամէն օր անձրև գայ, որպէսզի կիները տնէ դուրս հագուած՝ չի[կ]րնան դուրս ելնել։

Կը փափաքիմ, որ մեծկակ օդապարիկ մը ըլլար, և անոր մէջ դնելով՝ աս մեր աշխարհէն ուրիշ աշխարհ մը աքսորէի ամէն անոնք, որոնք կը կարծեն թէ՝ միմիայն մարդը ունենալու համար իրաւունք ունին զայրացնե-լու տնօրէն ըլլալու[2]:

Կուզեմ, որ քանի մը տարիէն աշխարհ կործանէր, որովհետեւ սէյր ընեմ, թէ ի՛նչ զարմանալի կերպարանքներու պիտի մտնէին ամէն անոնք՝ որ կ'երեւակայեն, թէ հաւիտեան պիտի ապրին և աւելի օրեր պիտի տեսնեն։

Ամիս մը չափ առաջ մէկը տեսայ, որ անիրաւ տեղը ուրիշի մը ապտակ մը զարկաւ. կը փափաքիմ, որ այդ մարդուն այն ձեռքը, որով ապտակը իջեց-ուց, հինգ օր, գիշեր ցերեկ, Բուզեամէճ[3] օրհնուի։

Կը փափաքիմ, որ զինուորական կրթութիւնները Պոլսոյ մէջ հրապարակաւ ըլլային, որովհետեւ կինեմաթիկն ալիք տառապեալները հանդիսատես ժողո-վուրդին իրենց ամենակարողութիւնը ցոյց տային. համար զօրքերի զինուոր-ներուն զինուն պարապ տեղը Իշխան պիտան կանցնի հարուածներ չտային։

Նաեւ կը փափաքիմ, որ տէր Սալիգարի մեծ զաւակները չհագնէր մէկ քանի տեղերու, որոնք իրենց անունը առանց ծախսի չեն կրնար գրել և որոնք ալ պատերազմութիւններու վերայ ժամերով կը խօսին ձեզի։

Քանի մը օր առաջ, երկու աղջիկներ կը խնդային մէկուն մը վրայ, որ մնա-ցած էր իր Բաղվարը կապելու, այնպէս որ Բաղվարին երկու ծայրերը անոր ուսերուն վրայ կը ծփային. կուզեմ, որ այդ երկու աղջիկները երկու օր ջուր չգտնային խմելու։

Կուզեմ, որ ամէն անոնք, որ երբեք լռելու չեն կրնար, քանի պատե-րազմի զինուորին տէրութեան կազմեն։

Քարամանը պահել մը տեսայ օր առաջին անգամ իրեն զաւր երկայն երկ-տասարդին օձերեն կը ընէր և Բալպ հայրութեան Բուրթ մը ցցանելով՝ պատու-հաս պահեր ունի սիրի վէրենք[1] կըսէր, վասնզի աղջի իրենները երիտասարդի մը ձեռքին ընդունած էր. կը փափաքիմ, որ առնուած չէտը տար այդ պահերին։

Բոլոր ամենգամենքը, բոլոր չամենգամենքը կուտայի՝ աս մեծաշուք տէր Սալիգարին չէ թէ հազար, երկու հազար ոսկի շահէր օրուան մէջ, այլ հինգ-վեց, յոթը միլիոն ոսկի վաստկէր, որ բոլոր մնացած մարդիկները տեսնէին, թէ ի՛նչ պիտի ընէին։

Նաեւ կուզեմ, որ բոլոր մարդիկները օր մը միլիոնատէր ըլլային, որովհետեւ տեսնէի՝ թէ այն ատենն ալ ամենքը մէկ խօսք ընելով՝ պիտի եր-թայի՞ն պատերազմի դաշտը իրարու կոկորդ պառելու։

Կը փափաքիմ, որ զարդերուն տարին 100 տաս բան մը չի տրուած դուրս ելնելին և քիչ շատ կյանքերնին հալալէն, քան թէ հազար տաս շատ բան տրուած ելնեն և անօթի մնային։

Կուզեի, որ մարդիկ երեք հարյուր տարի ապրեին, և առաջին հարյուր տարվան մեջ ստակ վաստակելով մնացած այդ երկու հարյուրին մեջ այդ վաստակածնին ուտեին, կամ, թե որ երեք հարյուր տարի չեն կրնար ապրիլ մարդիկ, այնպես կարգադրվեին աշխարհիս գործերը, որ անոթի մնալով այլևս միջոցներու դիմողներ չգտնվեին երբեք աշխարհիս վրա։

Շատ անգամ կը պատահիմ մարդոց, որոնց միշտ իրենց վրա միայն կը խոսին քիչ, կուզեի, որ այդ մարդիկները համր ըլլային, և ա՛լ չխոսենային բնավ։

Կուզեի, որ աշխարհիս մեջ եղած աղքատները մեկեն ի մեկ հարուստնային և հարուստները ծեծեին, մանավանդ այն հարուստները, որ աղքատներին չեն տար, վախնալով, որ չի հասնիր։

Կը փափագեի, որ աստված իր հոգվույն սուրբ շնորհքը ղրկեր Փունջին, որպեսզի Փունջը այնպիսի բաներ գրեր՝ որոնց վրա նայելով սիրահարներուն փափագները կը հասնին կոր։

Թե տակավին կան աղջիկներ, որ Արզուին խրատները բանի տեղ չեն դներ, կուզեի, որ այդ աղջիկները ստիպված ըլլային օրը հինգ անգամ յոթը Նարեկ[5] քաղելու։

Կը փափագեի, որ մարդիկ պատերազմի սկսած ատեններին աշխարհի ամեն լեռներեն և անտառներեն վայրենի գազանները գային և թող չտային, որ պատերազմ ընեն։

Արզու

ՄԵԾ ՄԱՐԴԻԿ

Աշխարհիս վրա աննշան ապրելեն ավելի սոսկալի բան չկա։

Ես կը հավատամ, որ մեր Ադամ[1] նախահայրեն սկսելով մինչև մեր օրերը մահկանացու մը չէ ապրած առանց իր կենաց մեջ գոնե անգամ մը փափաքելու, որ մեծ անուն ունենա։

Շատ հավանական է, որ Կային[2] իր եղբայրը այս բանին համար սպաննած ըլլա, Նեբրովթ[3] այս բանին համար երկինք բարձրանալու որոշում տված, Հովար[4] ... համար Աքիլլեսը[5] սպաննեց, Սարդանապալ այս բանին համար ինքզինքը այրավ, Տանթե այս բանին համար իր Պեատրիչեն[6] երկա... ...ությամբ Գ. այս բանին համար Շաղավեր ըլլալ ուզեց և ամեն ...ոց, որ անմեղությամբ Բ.աղը հավիչատեն, պարոն Հ. Վ.[7] այս ...ր անցյալ օր թերթի մը մեջ նամակ մը գրեց[8], պ. Հ. Վարդավյան ...համար կամավոր գրվեցավ և այս բանին համար աշխարհիս

ամենէն խելօք և պարկեշտ մարդն եղած է իր բոլոր կեանքը մէջ, ո՞ր մէկը ըսեմ. ամէնքն ալ մէյ մէկ բան ըրին իրենց անունը տիեզերական ընելու և զայն անմահացնելու համար և հաւաքեցան, այո՛, հաւաքեցան, վասնզի ամէն հազարավոր տարիներ հետո, ինչպես որ իր Օթելլոյովը կամ Համլեթովը անմահ պիտի ըլլայ Շեքսպիր, նմանապես և պ. Հ. Կ. և պարոն Հ. Վարդովյան անմահ են և պիտի մնան, մէկը յուր համբակովը և մյուսը յուր թատրոնի տնտեսությամբ:

Բայց որո՞ւն հոգը. ես ինքզինքս մտածեմ. տասնը տարին իրենց ապագա անունը շինեն և յիշեցնեն են. հիմա ի՞նչ մտածեմ, թե ի՞նչ ընեմ, որ անունս հաւիտենական ըլլայ ազգի ժամանակներուն և ապագայ դարերուն մէջ։

Շինելը զրուցելու համար, շատ միտք կը հեղինեցուեն կար այս բանիս. Գիշեր ցերեկ կը մտածեմ կար, թե ի՞նչպես ընեմ, որ ես ալ անմահ ըլլամ։

Երբեմն կը մտածեմ կար, թե թատրոն մը բանամ և դերասաններուն ստակ չտամ, ինձմէ առնելիք ունեցածները վճարեմ, ապա ուզեն նէ՝ ծեծեմ և վռնդ-թքեմ ասոնք։

Կամ թե գիրք մը բանամ, դասատուներուն ամսականները չտամ, երկու-կես ամսական պարտքս ու՛ ուրիշին կերպով մը վճարեմ դասատուներս մեկնան, որ երկուքանկես տարի այդ դասատուն բան չսորվի նէ՝ երթայ դա, ինձմէ ստակ ուզէ. տղեքը խաբեմ, ծնողներին խնդամ, և այնպես ընեմ, որ այդ դասատուն ա՛լ երթալ գալու ձայնը ընելէ և ստակ ուզելէ՝ ձանձրացած՝ իր տանիքին վազ գայ։

Կամ թե Պոլսեցիին մէջ նամակ մը գրեմ, որուն բառ մը անգամ չհասկնամ ես, և թողում, որ հասարակութիւնը իր ուղեղը ծանրացնէ իմ նամակս բառ մը հասկնալու համար։

Կամ թե երեսփոխան ըլլամ և այդ. ժողովին մէջ անանկ բաներ ըսեմ, որ միայն ես հասկնամ, և ամբողջ խօսիմ, գոռամ, կանչեմ, հաճախ պիտի ըլլամ, որ մյուս երեսփոխաններն ինձմէ, այսինքն պետերես վախնան։

Կամ թե տանս շուն մը պահեմ և զայն անօթի ձգեմ օրերով, որպէսզի այդ իմ անօթի շունս գիշեր ցերեկ հաչէ ու ամէն և դրացիներս ալ անհանգիստ ըլլալով ըսեն, թե ո՞ւր մարդ է աս մարդը, շուն մը ունի, որ միշտ կը հաչէ։

Աղէկ բան մ'ալ կը մտածեմ կար. հաւցուն նէ՝ գէշ չէ, քիչմը գործ կը մտածեմ կարգիլ և երկու զաւակ ունենալ և դանակը դպրոց ղրկել, որպէսզի անոնց համար ատենս գաստատ մը բերել տամ, և այնպէս ասակ տամ իմ դաստարկը, որ անուանին չմնայ և կարենա իր գանձը շարունակել. սաով հաւաքուած ալ կըլլամ, թե ես ասոնք դաստառ կրնամ կար բերել և տանը կը հաւաքեմ կեր զայն հայերով ձեռագրներ։

Բան մ'ալ կը մտածեմ, թե որ աշխարհ մէջ հաւզուիմ, ա՛լ անմահացած է իմ

...ու կը մտածեմ Հրեաներու մասին մ՛երթալ բնակիլ և երբեմն անոնց
...րը և հինգ տարեկան տղաքները ծեծել, միմիայն վասնզի ես անոնցմե
...մ եմ և թե ասկէ 2000 տարի առաջ անոնց նախահայրերը իմ Քրիստոսս
...նին։

Կը մտածեմ նաև գերասան մ՛ըլլալ, որպեսզի իրիկուն մը իմ նորատիպ
...սխրագործ մը տամ, և հեղինակի մը նոր թատերգութեան մը շինել տալով,
...թերգութեան բնաւ և սատակ մը չտալէ ետքը, իմ հեղինակիս հայրն հանեմ,
...եզի իմ հեղինակիս հասկնա, թե գերասանն մը հիմա գործ ունենալը ի՛նչ
...դժուար բան է եղեր, և թե հեղինակները ի՛նչպես պետք է որ գերասաննե-
...րուն ըլլան և անոնց համար այնչափ բան քաշեն՝ որչափ բան չքաշեցին
...ն Իսրայելացիները փարաւոններու[10] ձեռքեն։

Կը մտածեմ նաև դպրոցներու տեսուչն ըլլալ, հիչ բան մը չգիտնալ, և
...ն, երբեմն իմ երաժշտութեան դասատուիս այնպիսի աշխարհաբար նա-
...մակ գրել, որոնց մեջ Սողոմոնեն[11], Ժամագիրքեն[12], Նարեկեն, Շարականեն[13]
...մար պարբերութիւններ գտնեմ, որպեսզի իմ երաժշտութեան դասատուս և
...ող մարդկութիւնը իմանան, թե ես գրաբարն ալ հասկնամ։

Միտքս դրած եմ նաև պարել սորվիլ և իմ տանտիկնոջս մեջքը այնչափ
...ել որ իմ տանտիկնոջս ութ օր հիւանդ պառկին և կենացնուն մեջ չմոռնան
...թե իրիկուն մը ինծի հետ պարեր են։

Այո՛, այս բաներուն մեկը կամ մեկ քանին մտածեր եմ ի գործ դնել։
...միջոց չեմ գտներ մեծ մարդոց կարգը դասուելու։

Ի՛նչ ըրին միթե Աղեքսանդր, Սոկրատ, Կիկերոն, Վոլթեր, Տանթե, Պոնա-
...ն այնքան ուրիշներ։

...ո՛չ, այս ճամբան չելներ, պետք է որ ես ալ մեծ մարդ մը ըլլամ և
...անմահացունեմ։

...ոք է անպատճառ, որ ինծի համար ալ ըսեն, թե երեկոյի թատրոնապետ
...ամենները նշմարութիւնը և անկեղծութիւնը չեր սիրեր. կամ խենթի
...ր և ամեններուն բան չգիտնալով, մինչեւ ավելի դպրոցներու տեսուչն էր,
...ներ և քաջ դյուցազն մ՛էր և Հրեաներուն տղաքները կրնար ծեծել։
...անկարելի է, որ այս բաները չըսեն ինծի համար։ Եվ դարերը վերջը
...մարդիս մեջ յանձ եկած և աշխարհին վերա ունեցած մեծ, երեկոյի համ-
...բերա հայարտանալով՝ պիտի ըսեմ ինքնիրենս. ալու չկրցար ինծ
...մոռնալ զիս, ո՛վ մահ։ Ահա իմ անունս անմահ մնացած է, երկրի
...ինծ համար դեռ կըսեն և կը պատմեն այն մեծագործութիւննե-
...րս կենացս մեջ. այն դասատուները, զորս տանց առաջ
...հ Հրեա տղաքները, զորս անխնա ծեծի և չեղաչափտա ըրի,
...ները, զորս Բուզանդին մեջ գրեցի, այն հեղինակները, զորս

պարտքս չտալէն զատ, այնքան հոգիներ հանեցի. ասոնք բոլորը մէկ մէկ հի-շատակարան են իմ մեծութեանս և իմ փառացս։

Չէ՛, ինձ համար երբեք չպիտի կրնան ըսել, թէ աննշան ապրեցայ։

Արգօ։

ԻՄ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Մինչև ցարդ կը կարծէի, թէ իմ ապրելու եղանակս ազնիւ էր, և թէ պէտք էր, որ մինչև կենացս վերջը, այսինքն մինչև այն օրը, ուր Գաբրիէլ կամ Միքայէլ հրեշտակը իմ հոգիս իր լուսացնցող թևերուն վրայ բարձրացնելով պիտի տանի զայն իր ուզած տեղը, շարունակէի այս կերպով ապրելու մէջ։

Եվ արդարև տեսակ մը արդարութեամբ և սրբութեամբ լեցուն կը վարէի իմ կենացս պայմանը։ Երբեք մէկուն չարիք չհասցնելով, ամբարտաւանութենէ յալարումին հեռի, ապրիշնելուն ըրած աղօթքին վրայ այնպէս նայելով՝ որպէս կը նայի ոչխար մը թղամեկի մը մորթին վերա, երջանիկ կերակուրի ինքզինքս և չէի ուզեր թողուլ իմ խոնարհ և գիտող կենցաղավարութիւնս. բայց գործերը փոխվեցան։

Ա՛լ դժնդակ դարձաւ ինձ այս կերպով մնալը։ Ա՛լ ընթացքս պիտի փոխեմ։ Քանի ինքզինքս կը խոնարհեցունեմ կոր, կարծես թէ բոլոր ձախորդութիւնները, խօսք մէկ ընելով՝ կուգան կոր գլխուս վրայ թափելու և հոգիս ու մարմինս այրելու։ Խոնարհութիւն, բարեպաշտութիւն, պարզամտութիւն, ասոնք բոլորը վտանգաւոր բաներ են, և ես այլևս չեմ կրնար զանոնց իմ վրաս կրել։

Ո՛վ բարեգթութիւն. դեռ անցյալ օր, երբ բլուրի մը մօտ, փշեղեն ցանկի մը մօտերը կեցած, լակի մէջին եղջիւները ու եղերը կը դիտէի, վասնզի երկիները ու եղկերը միայն բաներն են, որոնց վրայ նայելով՝ մխիթարութիւն կ'զգամ մարդոց բնութեան համար զգացած ցաւերես, հանկարծ այծ մը, մօրուսաւոր և հանդուգն այծ մը, որ իր ընկերները կորսուած և լեռները ինկած էր զանոնք գտնելու համար, եկաւ իմ մօտերս կանգ առաւ, և ո՛վ ցասումն, ո՛վ անարգանք, սկսաւ իմ երեսիս նայել և հարցումներ ընել ինծի իր ընկերներուն վրայ։ Այսչափ խոնարհի՞մ պիտի ես. անասունները մինչև իսկ հանդգնին ինծի հարցումներ ուղղելու։

Ո՛չ, ո՛չ, ա՛լ չափը անցաւ, ա՛լ չեմ կարող դիմանալ այս աշխարհին մէջ գտնուած մարդոց և այծերուն ձեռքին քաշածներուս։

Որոշած եմ ընթացքս փոխել։ Խոնարհութիւնը մեկդի պիտի թողում։ Ես

[illegible]արիչներուն պէս պիտի ընեմ և պիտի ըլլամ։ Երբեմն երբեմն ճանճեր պիտի սպաննեմ, կամ անոնց թևերը պիտի փրցնեմ, որպէսզի անոնք ալ քիչ մը խոնարհութիւն սորվին և հասկնան, թէ ազնի՞կ բան է եղեր միթէ խոնարհ ըլլալը։

Ազնուականներուն պէս պիտի քալեմ փողոցներուն մէջ. և այնքան ազնիւներ պիտի ընեմ, որ ամէն մարդ բաճիզ ըլլայ։ Մինչև հիմա չըրածներուս ամէնն պիտի հանեմ։ Ուստի, թէ որ ամէնքը մեկ ատաղձան ազնուակ կրեն, ես ալ անոնց, մինչև իսկ չափ ատաղձան ազնուակ պիտի հարուցանեմ։

Թող ամէն մարդ իմ վիրա խօսին, գիտնան, թէ ես ալ կամ այս աշխարհին մէջ։

Ճամբան գացած ատենս, ո՛ւր որ ալ ըլլամ, տուներուն մէջ, փողոցներուն մէջ, շուկան, ստամոքայսու աչքերով պիտի նայիմ ամէնուն երեսը, և ակնակներ պիտի սփռեմ չորս կողմս։

Ուրիշի մը հետ խօսած ատենս, պոռալով պիտի խօսիմ, որպէսզի ամէն մարդ հասկնայ, թէ ես մեծ մարդ եմ, թէ ամէնքը կը սարսափին ինծմէ, և թէ ինծմէ զատ ամէն մարդ աշխարհիս մէջ փոքր են և նվաստ։

Ծիծաղելիներս հետ խօսած ատենս, թէ որ անունը Գրիգոր է, Թովմաս պիտի կոչեմ, որպէսզի ամէն մարդ գիտնայ, թէ ես ազնուական եմ, և թէ ազնուականները պարտաւոր չեն ռամիկներին անունը միտքերնին պահելու։

Տասը մը մարդիկներ իմ դուռս պիտի բերել տամ, խոստանալով անոնց. որ իրենց պաշտօններ պիտի գտնեմ. բայց իմ միտքս անոնց պաշտօններ գտնել չպիտի ըլլայ, այլ երկու բան. առաջին, զանոնք հոգնեցնել և անոնց ժամանները հիւցունել. երկրորդ, զանոնք հաճախ իմ տունս, առաջ բերել որպէսզի աշխարհ իմանայ, թէ ամէն մարդ իմ մեծապատուութիւնս պէտք և թէ ես աշխարհիս վրայ զանազան նախախնամութեան մըն եմ։

Քարոզչ պիտի երթամ շատ անգամ և դրացի կիներուն և աղջիկներուն սրբութեան պիտի խօսիմ։ Ասով ամէն մարդ ալ կարծիքը կուտնեն իմ թէ ես աշխարհիս բոլոր կիներուն հետ կրնամ խօսիլ, և թէ անոնք պէտք ունին պէս մեկու մը հետ տեսնուելու։

Տանս խոհարար պիտի բերեմ, հոգ չէ թէ ստակ ունիմ թէ ոչ. և ամէն տասնհինգ օրն անգամ մը իմ խոհարարներս պիտի փոխեմ և անոնց ստակ չտամ. որով թէ՛ իմ խոհարարներս իմ կերակուրի ծախքս հոգացած և թէ ես հասկցուցած կըլլամ աստուծ սահղման բոլոր խոհարարներուն, թէ ես ազնուական եմ, և թէ ստիպված չեմ խոհարարներուս ստակ

Արզոս

ՊԱՐԿԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆ

Մեկը կար, մեկը չկար, մեկ աղվոր աղջիկ մը կար:

Այս աղջիկը առտուները կանուխ չէր ելներ, ամեն մարդ թե որ ժամը մեկին կելներ, ինք երկուքուկեսին կամ երեքին կելներ:

Ելնելուն պես իր աղվոր աչքերը չորս դին կը պտտցըներ, խնձոր մը կը փնտռեր, որ ուտե, եթե խնձոր մը չէ գտներ, ջուր մը կը խմեր, ակռաները աղվոր մը կը մաքրեր, մազերը կը ժողվեր և կարմիր ժապավենով մը կը կապեր ու ուսերուն վրա կը ձգեր:

Տեսնելու բան էր անիկա, երբ կերթար հայելիին առաջ քիչ մը բարակ քաշվելու: Բերնը բարակցնելու պես շըներ, աղվոր, վարդագույն երեսներ, աղավնիի աչքերուն պես փայլուն աչքեր, շագանակի ավարտի շիթ մը, կաս-կարմիր շրթունքներ, կլոր կզակ մը ուներ. բայց այս ամենը բավական չէր. պետք էր որ ամեն առտու անկողինեն ելնելուն պես, իր խնձորը ուտեր, կամ իր ջուրը խմեր, և անմիջապես բարակ քաշվելու համար հայելիին վազեր:

Անգամ մը որ հայելիին առաջ կը կենար, բարակնան ձևերը կառներ, այն փափուկ և ճկուն ձևերուն մեջ, հայելիին մեջ իր պատկերին երեսը կը նայեր, քիչ մը կը խնդար, գլուխը ուսերուն վրա կես բոլորակ մը մեկեն կը դարձներ, միշտ աչքերը հայելիին մեջ եղած աչքերեն չզատելով. կիրկա թե պատկառություն մը կը զգար, վասնզի այս անգամ ալ չէր խնդար, և անմիջապես կոկիկ ճակատը, երեսները, թուշը պարանոցը բամբակով մաքրակեր, այնպես որ վարպետյան մը [illegible] նոր գալու եղած [illegible] մը կը դառնար, բայց վերջը կամաց կամաց իր մատներուն ծայրովը կակուղ վար առներ այն բույսերը, որ շուրջին փակված էին:

Երբ որ այս [illegible] կը լմնար՝ կարմիր մուշտակ մը կամ կարմիր ճակեր մը կը հագներ և կերթար պատուհանին առաջ կը նստեր: Կռնակը պատին ձգելով երկ մը մտածել. երբեմն երբեմն փողոցներուն մեջ կը նայեր. վերջը մեկնումեկ կը զարկեր, անգամ կելլեր, սենյակին մեջ երկընքեն հետ պտտելով, կանչելով կը խոսեր, կը խնդար, կը շախեր, կը բարկանար: Զըմտածեր բանը, որ միշտ բարկությամբ կը վերջացըներ, որովհետև իրավունք ունենա վերջին խոսքը. «Ես ի՞նչ է, ամեն օր բարկանալ, ես ամեն օր չեմ կը բարկացըներ. ես գուցե պետք ըլլամ, քիչ մը բարկություն բերելու»

Այս հաշվով, որովհետև ամեն օր կը բարկանար, ամեն օր [illegible] գուցե կելլեր: Ճամբան գացած ատենը պետք չուներ. թե տեղական նոր եւ գարեջուր թաղ մը կամ ամուսին մ'է, անոնցմէ կառքերվելով, գլուխը երերցընելով, աչքերը ծանր ծանր գոցելով բանալով կը քալեր:

Այս աղջկան անունը ինչ էր, չեմ գիտեր, սակայն ես Գեղինե՛ պետք ան-

[Ամ]էնքի զինքն, ա՛յնքան իրն կը թուի, որ Սամփսոնին* մազերը կտրող կնոջը [հ]անգամանքները ունենար։

Ամէն մարդու երեսն ի վեր կը խնդար, իր ձիւնճակ և գեղեցիկ ակռաները ամէն մարդու կը ցուցնէր, որպէսզի ամէնքը գիտնան, թէ ինչ աղէկ խնձոր կուտէ այդ ակռաներով։

Ամենևին հոգ չէր ընէր ուրիշներուն կարծիքները։

Երբեք չէր մտածեր, թէ ուրիշները ի՛նչ կրնան խորհիլ իր վրայ։ Բաւական էր,- որ ատամները խնձոր մը գտնեն ուտելու, բաւական էր, որ առիթ մը [գտ]նէր բարկանալու, որպէսզի դուրս ելնելու իրաւունք կարենար ունենալ։

Դուրս ելնել կ'ուզէր, կը խենթանար, չէր գիտեր, թէ ի՛նչ հաճոյք էր դուրս ելնելով։

Տանը մէջի օդը կ'երեւայ թէ զինքը կը խեղդէր, վանդակի օրվան մէջ երեք կամ չորս ժամ հազիւ հազ իր տանը մէջ կանցունէր։

Ահա այսպէս աղջիկ մ'էր մեր Դելիլահը։

Արդ, օր մ'եղաւ, որ այս աղջիկը ուզեցին։ Խելքը գլուխը մէկը կար, որ Դելիլահը տեսեր և հաւներ էր։ Բայց Դելիլահ չուզեց ամուսնանալ։ Դելիլահ կ'ըսէր, որ աշխարհիս մէջ կամ երկու, կամ երեք հոգի կար զինքը առնելու արժանի, անոնք ալ ո՛ւրկէ պիտի գտնէր։

Անկեց զատ Դելիլահ կը մտածէր, թէ երբ ամուսնանար, պիտի կրնա՞ր իր էրկանը բարկանալ ատամները և դուրս ելնելու իրաւունքը վաստկիլ։

Տանտերը կ'ըսէին Դելիլահին.

«Դելիլա՛հ, ըրածդ վայե՞լ բան է, չե՞ս ուզեր ատ մարդը առնես։ Անկէ աղէկ մարդ ո՞ւր, ե՞րբ պիտի գտնես»։

Բայց Դելիլահ պատասխան կուտար.

«Ինչ իմ գործս մի՛ խառնուիք։ Դո՞ւք եղաք ինծի խրատ տուողը։ Ես իմ գլուխս չե՞մ գիտեր կոր։ Ալլա՜հ, ալլա՜հ»։

Ա՛յսպէս կը խօսէր Դելիլահ, և ամէնքը սարսափելով կը լռէին։ Վասնզի ամէնքը կը վախնային Դելիլահէն։ Աչքերը անգամ մը ատանկ դարձնելուն [ահ]ձ ու սարսափ կը սփռէր իր շուրջին, և անոր ֆիստանին փէշերը եր-[կիւղ ու ա]րհաւիրք կը տարածէին աշխարհիս բնակիչներուն վրայ։

Բայց երիտասարդներ մինչև անգամ կը զարհուրէին Դելիլահէն։ Անոր աչքը սիրէին, անոր շրթունքները, անոր հասակը, անոր մազերը հա-[...]ած կ'ուզէին երիտասարդներուն, բայց անոր պռռալ կանչելները, [...] նայուածքները, անոր քալուածքը երբ միտքերնին կը բերէին, մէջն [...] կը փախչէին, որպէսզի չըլլայ թէ Դելիլահ զիրենցինը ըլլայ։

Այսպէս էր Դելիլահ։ Համեստութիւնը երբեք չէր սիրեր։ Կոշկեր որ [աշխ]արհ զինքը սիրէ և ինքը մէկը չսիրէ։ Զաւակ չունէր սիրելու։ Իրաւ

է, որ երբեմն երբեմն իր ակռաները ուրիշին կը ցուցնէր, բայց ատիկա ուրիշ բանի համար չէր, բայց եթէ ցոյց տալու համար, թէ ինքը աղւոր ակռաներ ունէր, և թէ պատրաստ էր խնձորներ ուտելու, եթէ պէտք ըլլար։

Բայց միթէ աղէ՞կ բան մ՚ըրաւ։

Ամէն մարդ վախցունելովը ի՞նչ շահեցաւ։

Միթէ աւելի աղէկ չէ՞ր ըլլար, եթէ շէնք շնորհք, խելքը գլուխը ըլլար, չպոռար, չկանչէր, կարգին, տուն տեղ ըլլար, զաւակներ ունենար, զաւակնե-րուն տանտիկնութիւն սորվեցնէր և մենք ալ տեսնէինք, թէ Դելիկլաճի պէս կին մը կայ աշխարհիս վրայ, որ խնձորներն, ատամները բարկանալէն, ամէն օր դուրս ելնելէն, ամառ ձմեռ կարմիր բաներ հագնելէն զատ ուրիշ բան ալ գի-տէ եղեր։

Ա.րգոճ

ՆԱՄԱԿԻ ԹԱՏՐՈՆԻ

... էֆենտի։

Ինչ որ ըսեմ քեզի, իրավունք ունիմ, ինչ որ ընես ուրիշին, իրավունք չունիս։

Եթե դուն իրավունք ճանչցող մեկն ըլլայիր՝ նախ և առաջ լեզուդ առաջ կծելու չէր հանդիմանելու այդ ազնիվ ախկին՝ որուն դուն ժամանակավ ամ-ի ամանները կը տանեիր իր նաեեն, որուն հիշատակը ուրախի ամուսնույն։ Բարիքները վայլած ես ժամանակավ, բարիքներ՝ որք բարերախտաբար պատ-ճառ եղան, որ այսչափ բարձրանաս և դժբախտաբար ուրիշներու չարիք գործես։

Ի՞նչ կուզես, մարդ աստուծո, բարձրանալու համար անպատճառ ուրիշ-ները չարի՞ք ընել պետք է, և ընելեն ետքը ինքզինքդ սրբոց կա՞րգը դասել կուզես։

Ինքզինքդ բարի ցույց տալու համար բռնած ընթացքդ բանիքը չէ։ Ասա-ցածները անհայբենդ եննելույ պես ձեռնհասանդությամբ «Տէր, երբ զշրջանս խօ-սքնաս» կը կարդաս բարձր ձայնով, որպեսզի փողոցեն անցնողները՝ այս ինչ բարեպաշտոն մարդ է ըսեն. երեսդ լվալեդ ետքը Նարեկը խածելով գլուխ մը ..ղեկ կը կարդաս և ուրիշան կը պառաս, որ Նարեկացին աղէ ըլլար են՝ պետք ..բար մարդը ու գիրքը ձեռքեդ հափշտակելով գլխուդ պետք քեզցունեք։ ..ղոթքն ալ լմնցնելեդ ետքը սատանան հետդ առած՝ եկեղեցի կերթաս ..իլու համար աստուծո, որ սիրտդ կարծրացնե, որպեսզի խեղճ մարդոց և ..ընտանեաց գթութեամբ կարենաս վնաս հասցնելու Հավատ, որ եկե-..ցանեն ներս մտած ժամանակդ սիրտս թունդ կելլա, որ չելլաս աստուծո ..մը հասցունես, բայց մեկ կողմեն սիրտս կը հանգարտի խորհելով ..ած շինել տալիք տուն մը չունի, որ իրեն և ուրիշներուն վնասել։ ..շինել տալու համար քանի՛ տուներ կը կործանես, պալատդ հասա-..համար ո՛րչափ տղաքներ են ձգելու կաշխատիս։

..երև գիտ, ե՛տ քաշվե այդ ընթացքեդ, քիչ մը չարություն մի՛ ընեն.

ցաւութիւն ալ մի՛ ըներ — որովհետեւ բրէ՛ ըսեմ նէ՝ ալ չես ըներ — և մարդոց հետ վարուելու, ապրելու կերպը սորվէ։

Գիտեմ, այս նամակս քեզի ծանր պիտի գայ, ի՞նչ ընեմ, ես պարտաւոր եմ յորդես եկածին չափ աշխատիլ, որ չար չըլլաս — չեմ ըսեր թէ բարի ըլլաս։

Զբաղմանցս պատճառաւ, այս նամակս կարճ կապեցի, միւս բանելիքներս յաջորդ նամակներուս մէջ կը գրեմ։

Մնամ

Համբոյր ողջոյնով՝

Բաւական

Առ Տ. Էֆէնտի Է.

Մարդս որչափ որ պարտաւոր է ինքզինքը ճանչնալ՝ նոյնչափ և թերեւս աւելի պարտաւոր է դիմացինը ճանչնալ, որովհետեւ դիմացինը ճանչնալը իր չափը ճանչնալու մեծ դիւրութիւն կուտայ մարդուս։

Եվ որովհետեւ դուք ալ մարդ ճանչցուած էք, կարծեմ պարտաւոր էք այս երկու պարտականութեանց գոնէ մին կատարել։ Բայց ցաւ ի սիրտ կը տեսնեմ, որ այս երկու պարտականութիւններէն և ո՛չ մին կատարելով՝ ձեր հասակէն բարձր բաներու կերկննաք և անհնար ծաղր նշաւակ կըլլաք։

Ձեր ազնուութիւնը (*) կը յիշէ անշուշտ, որ անցեալ շաբթու զիս կանչել տուած էք... ահա դիմացինդ չճանչնալուդ անհերքելի ապացոյց մը։

Ձեր ազնուականութիւնը (*) կը յիշէ անշուշտ, որ հրամիրէիք քաղաքավարութեամբ ընդունելով դուրսը պէս իմին բարեկամներս խրատ տալ սկսաք... ահա ինքզինքդ չճանչնալուդ անժխտելի փաստ մը։

Էֆէնտի, իմ բարեկամներուս խրատներն ու կարծիքներն արդէն կընդունիմ, բայց երբ գաճաճ մը, որ ինքզինքը քաջ կերեւակայէ, երբ հասարակ մարդ մը ինքզինքը **լորտ** մը կամ **[illegible]** մը պէս ազնուական կը կարծէ և չընդունիր յուր հաւասարներուն և շատ անգամ թէ՛ արժանիք և թէ՛ ազնիւ արեամբ իրմէն բարձր եղողներուն բարեւ տալ, երբ թեմիս մէկը բաժանուած գլխաւոր լրագրին խմբագրին վրայ ազդեցութիւն ունենալ կը կարծէ, և երբ այսպիսի մէկը դուրսէն իր արժէքը գիտնալու հանգն բարեկամութեան խրատ տալ կելնէ, իր ինքնագրական ազնուականութեամբ իմին հրահանգ տալու իշխանութիւն ունենալ կը կարծէ և իր անհամութեան մնալ կուզէ, անհամբերութեան խրատս ամբողջին հետ կը միացնեմ։

Ըսէք, էֆէնտի, Թուրքերէն պարունակութեանց մասին մէջի՛ խրատ տալու իրաւունքն ուրկէ՞ց ունենալ կարծեցիք։ Բարեկամութեա՞ն։— Քանի՞ անգամ

[illegible]ծանուցած եք հետս, ի՞նչ բարեկամութիւն ըրած եք ինծի, ե՞րբ Թատրոնին բարիք ըրած եք։ Ձեր տաղանդի՞ն — ո՞ւր է այդ բաժինը. Հասցէն ունիք, եր-կամ պտուտ։ Ձեր իշխանութեա՞ն—Տպագրական տնտեսութեան անգամ չեք։ Թատրոնն... վաճառականութեան վերաբերեալ լրագիր չէ։ Ուսկի՞ց առիք ուրեմն այդ իրաւունքը. կարծեմ դուք ալ չիյտեք ուսկից առած ըլլալնիդ և արդէն ունիք, որ տեղի մը առած ըլլաք. ուստի այն մարդը, որ յուր չունեցածը ընծայել կը կարծէ, ամէնէն ծաղրելու արժանի է։

Էֆէնտի՛ս, պէտք է սորվիլ թէ՝ խմբագիր կայ, խմբագիր ալ կայ։ Խմբագիր կայ, որ իր՝ լրագրոյն միջոցաւ ապրելու համար Հայրասաններուն տուներուն մէջ ողորմութիւն կ'ընէ, ձեզի պէս էֆէնտիներուն գլուխն բարև կուտայ, խրատ տալու են՝ կընդունի, չախեմ են՝ չյարկանէր. խմբագիր ալ կայ, որ իր լրագրոյն միջոցաւ մի՛միայն քեզի պէս մարդիկը ծաղրելով հաճոյք կ'զգայ, որ ժողո-վրդական է, որ համեստ, էյնաֆ, ազատ, ամէնը հաւասար բանեցա՞ծ բա-ցին կը սիրէ, կը գովէ, որ ձեզի պէս աղնուականները շողոքորթելու կուգէ, որ ձեզի պէս էֆէնտիներուն շատ բարձրէն թռչելը տեսած ժամանակը խնդալէն կը ճաթի, և դուք ալ գժբախտաբար սանկ խմբագրի մը խրատ տալու ելաք. [illegible]ըք, որ գիմացինենիդ ճանչնալու մասին այսքան տկար եք եղեր։

Էֆէնտի՛ս, դուք որովհետև ազնուականութեան սերը կը քաշեք սանկ ազնուական ըլլալու, թո՛ղ կուտաք, որ ազնուական անվանեալ մը խմբագիր մը ինքն քեզին դարձն ու շողոքորթէ, դուք ալ հանդիսաւոր կըլլաք, և երբ խմբա-գիրն գլուխը քիչ մը վեր առնէ ու ազնուական անվանեալին քար մը նետէ, իս-կոյն կը փոխէք։ Ո՛չ ի՛ր, եղե՞ւն... կը պոռաք։ Ըստ ձեզ, խմբագիր մը ոչ աշխարհին և ոչ ալ համբերելուն մէջ ձեզի պէս ազնուական անվանեալ-ներուն վրայ բան մը գրելու չէ։

Էֆէնտի՛, ձեր այդ կարծիքը սխալ է և ես արդէն ձեզմէ աւելի կարծիք ունիմ. սպասեր, որովհետև ձեր խելքը, տաղանդն ու արժանիքը, ինչպէս նաև ազնուականութիւնը ձեր հասակին վրայ չափուած են գժբախտաբար։

Աչխո՛ս, որ ինքզինքնիդ միշտ ձեր քթին վրայ կը չափէ՛ք, և գիմացինենիդ հասակին վրայ։

Ու այժմ երթաս բարով։

Թատրոն

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ԹԱՏՐՈՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

Այսօր Թատրոն յուր երեք տարին լրացունելով չորրորդին կը թևակոխէ. Այսօր Թատրոն ճիշտ երեք տարեկան կըլլայ ըստ էրիկ մարդոց և մեկ ու

կես տարեկան՝ ըստ կանանց, որ ամբողջութեան ունին տարիքներն կես ալ կեր ընդլայնելու մեր թերթերուն տողերուն պէս։

Թատրոն երբեք տարբեր մանուկ մը չէ, բայց այն մանուկներէն, որոնք համբուրելու համար նեթե գիրկը առնես՝ երեսնին թթվեցնելով լալ և պոռալ կսկսին։ Թատրոն այն մանուկներէն է, որը անոր առոր բաճկոնն ընելով՝ ագուինքն անոր աստ ներպարկին ներկայացնելով իրենց վրա, և երբեմն ալ մեկուն մորուքը քաշելով, մյուսին պեխերը փրցունելով՝ ամբողջ ընկերություն մը կը զվարճացնեն։

Թեպետև Թատրոնը առանձին սիրուն տղա մ՚է, բայց և այնպես քանի մը անձերն բավական սպառնված է։

Ինչո՞ւ այդ մարդոցմէն սպառնվեցավ Թատրոն, ի՞նչ էր հանցանքը։

Պատճառը պարզ է։

Այդ քանի մը անձերը Թատրոնը որպես իրեն շոյելու համար գիրկերնին առած ըլլալով՝ Թատրոն ալ, որովհետև տղա մ՚է, չիմնալով ինչերնին բռնել՝ անոնց պեխերը քաշեց։ Անոր վրա անոնք ալ սրդողելով՝ սպառնալիքին խնդրը։

Եվ սակայն չվհատեցավ, իր սկզբունքը մեջ անսասան, ընթացքը մեջ հաստատ, խղճին առջև համարձակ, արհամարհեց այդ սպառնալիքները և քամ այդ քանի մը անձանց.

«Քանի որ ես տղա եմ, իմ խաղալիքս ըլլալու չափով պզտիկ զամենայն ամէջս կենաց ինձ»։

Այս ըսելով կամեցա, սպառնալիք ինչ որ լար էր, ասեղ էր, անօգուտ էր. ինչ շոյեց և համբուրեց ինչ որ գեղեցիկ էր, բարի էր և օգտակար էր։

Ահա այս անփոփոխելի նշանաբանով է, որ Թատրոն կը մնա այսօր ալ չորրորդ շրջանին, հրապարակավ շնորհակալություն հայտնելով այն ամեն անձանց, որ իրեն մեծնալուն համար ամեն ինչ թափած են և դեռ կը թափեն, ինչպես նաև հրապարակավ ցավ հայտնելով այն բաժանորդաց, որոնցմե Թատրոն առակ ուզած-ասենք կամ իրեն ազդրնության կողման և կամ մուրացկան մը փոխելու պես կը վարեն։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Ոսկեղեն դարն ալ անցավ և անոր հաջորդեց թղթադրամի դարը։

Ոսկեղեն դարուն մեջ մարդիկ երջանիկ կապրեին, թղթադրամի դարուն մեջ ավելի հանգիստ պիտի ապրին։

Ի՞նչ է բոլոր շփոթություններու, կռիվներու, պատերազմներու պատճառը.— Ոսկին։ Ի՞նչ է այսչափ մարդոց բանտերու մեջ մնալուն պատճառը.— Ոսկին։ Ի՞նչ է մարդը գող, ավազակ ու անիրավություն ընողը.— Ոսկին։ Ի՞նչ է մեր վարժարաններուն շուտ չբացվելուն պատճառը.— Ոսկին։ Վերցու՛ր աշխարհեն ոսկին, տես ինչպես կը վերնան մոլությունները։

Անոնք, որ ոսկիին մեջտեղեն վերնալուն կը ցանկային, չեն խորհիր, որ Հրապարակին վրա ոսկի չգտնվելուն համար է, որ Ղալաթիա սառչեցման պես գողություններ տեղի չեն ունենար։

Ըստ իմ տկար կարծյաց, քշե՛ ոսկիները Եվրոպա, թո՛ղ եվրոպացիք իրարու գլուխ պատռեն և մենք խաղաղ կյանք վարելով ըսենք.

— Խե՜ղճ մարդիկ, ոսկիի համար կը կռվին կոր։

Եվ սակայն բոլոր աշխարհ փափաքներով լեցված են։ Այս փափաքները ի՞նչ են։

Օրինակի համար, լորտ Ըլուլ Բուրքիա բարեկարգվելուն կը փափաքի եղեր և ոչ թե Ռուսիո Փառս տիրապետելուն։

Լորտ Կլատսթոնը Պուլղարիո անկախությունը կը փափաքի եղեր։

Լորտ Տերբին ընդհանուր բարեկարգությունը կը փափաքի եղեր։

Պիզմարքն ալ սա անցած դարձած բաներեն օգուտ մը քաղել կը փափաքի եղեր։

Գ. Քոմանտուրոս Եպիրոսի, Թեսալիո բարեկարգությունը կը փափաքի եղեր։

Պրենս Կորչաքովը, իրեն արտաքին գործոց պաշտոնյա Ժիրսի, ընտանեկց աղեկ միջնակ ունենալուն կը փափաքի եղեր, առանց Հայաստանի քրիստոնյաներուն նայելու։

Մեր Բրենա նկարն ալ անշուշտ Հայաստանի հայոց բարեկարգության կսպասե անհամբեր:

Ինչպես հայտնի է, ամեն մարդ իր Կարապետը կուզե կոր... և միթե այսչափ փափաքներ կրնայի՞ն քիչ միջոցի մեջ կատարվիլ, անշուշտ ո՛չ, ասոր համար լայնածավալ զինադադար մը կրնա այս գործերը կարգադրել:

Իրաց այս վիճակին մեջ հրեաները չե՞ն Երուսաղեմնին ծախու առներ:

Ի՞նչ կըսեք:

Ի՞նչ պիտի ըսեմ: Տեր Փանոսը ինչ կըսե.

«Ժողովուրդ դահլիճ Հրեական ընկերություն մը կողմանե մեկը մայրաքաղաքս պիտի գրկեր եղեր Սիոնի կառավարության վիճակը ծախու առնելու և Իսրայելյան թագավորությունն անդամներ վերահաստատելու համար»:

Ծախողը ո՞վ է, որ առնող այդ վիճակը ծախու առնելու եկեր են: Ես կը կարծեմ, թերևս մեզի անցածը հիմարություն է, ըսկսաներնիս կը թողո՞ւն, որ հրեայք առնեն այդ կողմերը:

— Բայց հրեայք այդ տեղերը առնեն ի՞նչ պիտի ընեն, թագավորությո՞ւն պիտի հաստատեն:

Այդպես կըսեն, բայց ես չեմ հավատար: Շատ հավանական է, որ առնեն ծախու առնեն ու բարձր գնով վերջին ուրիշի մը ծախեն:

Իրաց այս վիճակին մեջ, ինչպես կըսե Մասիս, ուրիշյուղափոխ եղեր են թղթատականները, ինչպես կըսեր Լոգիկը:

Մենք գիտեինք, որ սուտ խոսող լրագիր միայն մեր Մեծատունն[2] է: Ամերիկայի մեջ ալ կը գտնվին եղեր սուտեր լրագիրներ, որոնց քով Մեծատուն քանի մը տարի աշակերտության ըրելու է, սուտ խոսիլ սորվելու համար:

Այս լրագիրներեն մին կըսե՝ թե բարձր. Արդահան փաշա Ֆրանսիան Փեյքուլի[3] մինչև Բեռլին ճամփա մը բռնած ամեն է եղեր գևանին տակին, ասկեց մեկը ոսկի եղեր անցանելու... Հիշյալ լրագրին թղթակիցը... չէ՛, չէ՛, սխալեցա, ասկեց շա՛տ սուտ զրույց պիտի գան եղեր, մայրաքաղաքիս մեջ պիտի լսվին եղեր և այլն:

Ըստ մեզ, ավելի աղեկ կըլլար՝ եթե այդ թղթակիցը սատկե սուտ մը Ամերիկայի արվեստահանդեսին զրկեր իբր հազվագյուտ սուտ մը...

Վերջապես զինադադարը այս օրերս պիտի կնքվի:

Շատ կը փափաքեի ան վեց շաբաթվան զինադադարի մեկնություն հանդեսին ներկա գտնվիլ: Ի՞նչպես պիտի կնքեն արդյոք այս երախան. երախան

պիտի պահանջէ. աղան պաղ ջուրի մէջ պիտի ընկղմե՞ն, թէ տաք: Անա-
[...]մայիկ ատոնք կուզէր գիտնալ:

Բայց ամենէն հավանականը սա կերևի ինծի, որ Ռուսիան երախան գիրկը պիտի առնէ և երբ կնքող քահանան հարցունէ՝ իրեն, թէ՝

— Երախան ի՞նչ կուզէ:

— Հերսեք, Բոսնա և Պուլղարիա, պիտի պատասխանէ կնքահայրը:

— Ատ ի՞նչ ըսել է. երախա ըսածդ հավատք, հույս և սեր ուզելու է:

— Մեր երախան ատանկ բաներ չուզեր:

— Զարմանալի բան... երախային անունը ի՞նչ է:

— Չինազագար:

Այս պատասխանին վրա մկրտիչ քահանան երախան կնքահորը գրկին պիտի առնէ, տաք ջուրին մէջ պիտի խոթէ ու աղան պիտի խաշէ: Այս գործողությունն ընելէն ետքը, կնքահոր պիտի դառնայ ու ըսէ.

— Այս երախան խաշեցավ. հիմա պետք է, որ ուրիշ երախա մը կնքենք:

Ասոր ի՞նչ պիտի պատասխանէ կնքահայրը:

Ատ չգիտեմ, բայց սա գիտեմ, թէ մինչև որ կնքահայրը չխոսի, չենք [...]րենք կնունք մը անհանգիստ չանենք:

———

Ամերիկը պացնեմ, պատերազմի խոսք մի՛ ընէր. ծայրը ամենուս ալ [...] դպչի:

— Ի՞նչ եղեր է:

— Ինչ պիտի ըլլա. Նյու Յորքին եկած հեռագիրը չկարդացի՞ր. ահա ի՛նչ [...]էր.

Եվրոպայէն եկած այն լուրերը, որք մոտալուտ պատերազմ մը կը ծա-[...]էին, հոս մեծ հուզում պատճառեցին. Նյու Յորքի մէջ շատ վաճառա-[...] սնանկացան:

Զարկեցա՞ք հիմա, մարդոց գործը կարգին է եղեր, բայց պատերազմի [...]ը վրա վախցեր ու սնանկացեր են:

[...] ասածած, ի՛նչ օրերու հասանք, վախէն գիտեինք, որ մարդուս սր-[...]մլի, լեղին կը պրթի, կամ սրտաճա կըլլա. բայց բնավ լսած չունեինք, [...]ն մարդ սնանկանա:

[...] կը զարմանամ, որ ի՞նչպես Խասգեղի չաղհնավները մանուղները [...]ը չեն սնանկացեր:

———

[...] քանի տարէն ի վեր Պեզմարք իշխանին աչքն է ինկեր, կա-[...]ամուտություն մը ընէ:

— Դուք գործին մէջ մտնաք նէ՝ կըսէ Թայմզը, խաղաղութիւն կըլլայ, խըլյաներ:

— Ի՞նչ կուտաք ինծի գործին միջամտելու համար, կը հարցնէ իշխանը:

Այս խօսքէն կը հասկցուի, որ եթէ Պիզմարք իշխանին հարիւրին տասը Կոմիսիոն մը տանք, պիտի բարեհաճի գործին մէջ մտնալու:

Մեր վաստակին ի՞նչ է, որ կեններ Կոմիսիոն ալ տանք:

Իրաւունք չունի՞մ այսպէս խօսելու, այս մասին ձեր կարծիքը ի՞նչ է, ո՞վ պրենս Շարլը Հոհենցոլերն:

Դուք ալ ուրիշին խօսքերուն հաւատալով՝ միտք ունիք եղեր չէզոքութեանն այս օրերս ճամբելու: Ի՞նչ շահիք տեսաք չէզոքութենէն, ի՞նչ բարիք պիտի տեսնաք ներգործութենէն:

Իմացայ, որ շատ մը զէնքեր գնած եք. սակայն չէզոք ազգի մը համար, թէ պզտիկ շահով մը զանոնք ծախելու՞ համար առիք, թէ պաշտպանութեան համար, չէզոքութիւնը պահելու՞, թէ վաճառելու համար:

Իմ փափաքս այն է, որ ինչպէս որ Տէր Տրդատն ալ կըսէ, չէզոքութիւնը աղվոր մը պահեք, ինչու որ, Հոհենցոլերնիկս, դուք օժանդակ բայ մ'եք և օժանդակ բայերը միշտ միւս բայերուն օգնութեան կերթան, անոնց եղանակները և ժամանակները կը շինեն, անոնց գործը կը լմնցնեն և իրենք բան մը չեն շահիր:

Այս օրերս ամէն տեղ դեսպանաժողովի մը խօսք կըլլայ:

Այն դեսպանաժողովին համար հարմար քաղաք մը կը փնտռեն ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ դուն տուն մը կը փնտռես ու կը նայիս, որ թէ՛ աժան ըլլայ, թէ՛ հարմար, թէ՛ օդասուն և թէ՛ ծովահայաց:

Ուրիշ մը դեսպանաժողովին անունը լսելուն պէս, Բալքանի պէս ցատկեց ելաւ. այդ անունը իր ջիղերուն կը դպչի:

Ծերուկ մը կընդունի դեսպանաժողովը՝ բայց թերութեամբ մը:

Չորրորդ մը ո՛չ կընդունի, ո՛չ չընդունիր:

Իսկ մնացածները թուղթեր կը մրոտեն, կը գրեն, կաւրեն ու ծրագիր կը պատրաստեն այս դեսպանաժողովին՝ որուն ըլլալիքը, կամ ոչ ըլլալիքը դեռ հայտնուած չէ:

Ահա այս ըլլալիք դեսպանաժողովին մէջ համաձայնութիւն մը պիտի գոյանայ ու խաղաղութիւնը պիտի թագաւորէ եղեր:

Նախ և առաջ խաղաղությունը պիտի վախնա այդ դեսպանաժողովին մեջ ինկնելու…

Ինչպես որ խավարին լույսը կը հաջորդե, փոթորիկին հանդարտություն, ռակիին դրամաթուղթ, այնպես ալ կռվին դեսպանաժողով մը հաջորդեց։

Ամեն մարդ օժիտը պատրաստված աղջկան մը պես ձեռք ձեռքի վրա դրած՝ գալիք հյուրերուն կսպասե, որոնց մեկ մասը արդեն ճամբա ելած է, մյուս մասն ալ ելլելու վրա է։

Բարի եկան, հազար բարի…

Գիտե՞ք, այս հյուրերը ի՛նչ ընելու համար պիտի գան հոս. մեր վիճակին բարվոքմանը վրա պիտի խորհրդակցին… ի՛նչ բարի մարդիկ…

Եթե դեսպանաժողովը կարող էր քրիստոնեից վիճակը բարվոքելու՝ ինչո՞ւ այնչափ ատեն ի վեր չգումարեցին, կամ չբազմապատկեցին զայն ու զմեզ կոտորակի վերածեցին, մանավանդ տասնորդական կոտորակի…

Ինչ որ է, առայժմ մեր պարտքն է այս հյուրերը սիրով ընդունիլ և աղոթել— ինչպես որ Ասլանյան Ստեփան բաշային կարծիքն ալ է,— որ միջերնին համաձայնություն մը գոյանա, ճարին իրենը եթե չպատակվին՝ գոնե դանդվին,— վերջին նշանը նա բինելը դյուրին է,— որովհետև սա պատերազմի մշուշը փարատի։

Աղոթենք, աղոթելով աղոթենք՝ որ հայոց ալ քրիստոնյա ըլլալը ճարին անելը զուի և գործադրի հոն արդարությունը. որ իր բացակայությամբը արդեն պիտի փայլի հոն…

Հրամմեցե՛ք ուրեմն, լորդեր, մարքիզներ, կոմսեր, գերկոմսեր, դուքսեր, …ներ, եթե Պոլիս չեք տեսեր, եկե՛ք դուք ալ տեսեք… ամեն ատեն քրիստոնեից վիճակը ասանկ չըլլար…

Չինաստանի կառավարությունն ալ ուզեց քիլիա մը ղրկել այս դեսպանաժողովին, բայց չհաջողեցավ խեղճ տղան։

— Ես ալ պիտի երթամ, ես ալ պիտի երթամ ըսավ՝ ոտքերը գետին զար-

— Ոչ, տղաս, դուն նստե՛, ըսավ Անգլիան։

— Ինչո՞ւ պիտի նստիմ եղեր։

— Հոն երթաս ի՞նչ պիտի ընես, տղաս, պիտի ձանձրանաս ու քնանաս։

— Ինչո՞ւ քնանամ պիտի։

— Հոն գացողները մեծ մարդիկ են, քեզի համար մարդ չկա, որ հետը նստիս, խօսիս ու ժամանակ անցունես։

— Ես ալ մեկ կողմ կը քաշվիմ, մտիկ կընեմ։

— Անոնք չպիտի խօսին որ... Թուղթ պիտի խաղան... Թուղթին ալ չես հասկնար, որ քովերնին նստիս ու նայիս։

— Ի՞նչ պիտի խաղան։

— Զիրար կլլելու խաղը պիտի խաղան։

— Դուն կլլես նե՝ ինծի ալ բան մը կուտա՞ս։

— Դուն ալ էրկան բերր ու՛...

— Ինչո՞ւ էրկան բնեմ պիտի, ամենն ալ ատ խաղին բան մը փրցունել կը նային կոր, ինծի ծնկախաղ մը ավելի, ասոր կուզեցին։

— Է՛, է՛, խելքդ նստիս նե՝ ծնկախաղ մ'ալ առնել կուտամ եւ քեզի...

— Ի՞նչ զարմանալիություն է, որ մեր բազմաբովանդակությունը մեր ծունկին վեր չելավ գնաց։

— Դուն իմ խօսքս մտիկ ըրէ ու...

— Կը խնդրեմ ծունկին վեր մի՛ ելլար, կրակ անշուշտ մարմին խաղախլուցէ հակառակորդը։

Աստվածդ սիրես, չհասկցայ ըսուցի՝, Պ. Կլատոբերն, ատ պատկերներդ վրա հրատարակած տեսարանիդ շուրջ՝ հազար տարի մնալդեմար։ Մի՛ սրտնեղիր ինձ. մե, համոզված եմ ես, որ ավելի ատակ կարեկցիր. սրտմտեակ, եթե մնաս ըրած ըլլայիր՝ հիմա ալ հասնող խնդրույն վրա բան մը գրելու չէիր պատրաստվիր։

Աթենքի համալսարանի անդրանի Պ. Քաջինալին գրած նամակից մեջ հետևյալ տողերը կարդացի.

«Պատրաստվեմ զենք, թե ձեր խնդիրը հույժ կարևորություն իմ միտքը։ Միայն ունիմ այս նկատմամբ բան մը գրել և կը հուսամ՝ թե պարապ անցր աշխատած չպիտի ըլլամ», ու միտքս բռի.

— Ծորայր Կլատոբերնը քանի մը հազար տարի ալ մեկզի պիտի նետել։

Պ. Կլատոբերն, հունաց վրա գրեթէ գրե՛ լինցուր, ու հայոց վրա ալ բան մը գրե՛։ Անկից տեղեկություններ կուտամ եւ քեզի, բայց բաժին մ'ալ ինծի տալու եւ։ Նորը գործերնուս գա նե՝ հրեից վրայեր ալ տետրակ մը կը հանենք, քիչ մ'ալ անկից կը շահինք, բարի եկար, հազար բարի։

Եթե գործերնիս հաջողի՝ մեկ տարին վրա երկերկու տետրակ կը հրատարակենք, ամեն օր կը հրատարակենք։

Այս մասին խորհե՛, Պ. Կլատոբերն, և կարծիքդ ինձի հաղորդե՛, որ սա խնդիրները չմերչացած քիչ մը գործ տեսնենք։

Մը պաշտոնական դրութեանց մէջ անանկ ձևեր կը գործածուին, որ մար-դու մը շարունակ կը խնդացունեն։

Այս դիվանագետ ըսվածները երբեմն իրարու անանկ նամակներ կը [գրեն], որոնց մէջի պահանջումներով անուղղակի զիրար կը նախատեն և վեր-ջը ստորագրեն.

«Կը խնդրեմ, բարեհաճեցէք ընդունիլ իմ խորին հարգանացս անկեղծ հաւաստիքը»։

Այնպես մը ըսել, որ եթէ աստված մի՛ արասցե անկեղծ հավաստիքը [ըսե]նք՝ խաբըրը պիտի մնա։

Միրաակը, աղեկ երես... եթէ ես դիվանագետ մ՚ըլլայի, պարզապես կըսեի. «Ընդունեմ իմ խորին նախատանացս անկեղծ հավաստիքը. ան ալ կուզես նե [ըս]եմ, ինչպես որ ասկե առաջ մի քանիներու գրած եմ։

Ամէնուն գլուխը կտրել և վերջին դահիճին առջև ծունկ չոքելով ըսել.

— Ընդունեմ՝, կաղաչեմ, չըլլա որ չընդունիս, ընդունե՛ իմ բարեկամական [ան]կեղծ զգացումներս, մեր վաղեմի բարեկամութեանը միշտ հաստատ պիտի [մնայ]։

Մի ընելու բանս չէ... Աստված իրենց շնորհք տա։

———

Այս Անգղիո հասարակաց կարծիքը իմ հոլանոցիս կը նմանի կոր, հովը մը սաստիկ փչելուն պես՝ մյուս կողմը կը դառնա կոր...

Ներեցէ՛ք այս նմանութեանս, ավելի անզգուշացիք, բայց պրուցեցեք ձեր [հասար]ակաց կարծյաց, որ քիչ մը հաստատամիտ ըլլա և ո՛ր դիրքի որ շահ[ն] այն կողմը չդառնա... օրը հազար անգամ։

[Եր]եկ կարդացած լինելուցած էի այն հեռագիրը, որ կը ծանուցանեի, թե [հաս]արակաց կարծիքը մեր կողմը դարձած է, ձեռքս ավլին ուրիշ հեռագիր [մը] կը հայտնեի, թե ձեր հասարակաց կարծիքը նորեն բարեհաճեր է Ռու-[սիո]յ դառնալու։ Հիմա կիմանամ, որ ձեր հասարակաց կարծիքը երեսը [...]ակը Ռուսիո դարձուցեր է. պատմիրեցե՛ք իրեն, որ միշտ աստանկ [...] որ մեզմե չարիք մը տեսած չէ, և մենք ալ սիրով կուզենք տեսնել [...]

[...]յսպես անգամ ձեր կարծիքը այնպիսի դիրքով մը կը նայի, որ իր [...] մեզի դարձած կըլլա և թե՛ Ռուսիո։ Արդ, կաղաչե՛մ ըսեք ինծի, [...]ակաց կարծիքը Յանսին աղա՞ն է և եթէ է՛, ո՞րչափ կը նմանի

———

Ասոնց ամէնն ալ դրական խօսքեր են, ընթերցող, մենք նայինք, որ ռա-բիաստանից վիճակը ժամ առաջ բարւոքի եւ դրացիներու մէջ քանի մը սակ-աւանանք։

Երբ ձեռքս դրօշակ մը խոթէին եւ անոնց գլուխ կը քալէի, կ'ըսեմ. բռնա-տէրերուն վիճակը շատ գէշ է, Հայր Կորչաքոֆ։

Աչ որ կը խորհի մեր դրացիներուն վիճակը բարւոքելու, որ բռնատէրերուն վիճակին աւելի պէտք ունի բարեկարգութեան։

Եւ մեզի կ'ըսեն. ստացեցէ՛ք եւ Հաւատացէ՛ք։ Ինչ օգուտ, որ Հացագործ Մարգարը սոխ ըլլալով՝ դրօշակագին լեզուին չհասկնար կոր...

Խաղաղութեան եկեղեցիները կամաց կամաց փտտալ կսկսին։

Խաղաղութեան Հրեշտակները ամիսէ մը շատ մայրաքաղաքիս մէջ սառե-ցան, խմեցին եւ զուարճացան եարք, քիչ օրեն պիտի մեկնին։

_ Մարքի ալ Մակիավելին Հրամանն ընդունած ըլլալով, որ քանի մը օրեն ան-պատճառ Լոնտրա գտնուի, շատ ներելի։ Համար Համերաշխ եղաւ շաբեկայ բերել տալով։

Ինչափկինի զօրավիրն ալ իր ձախողութեան համար բերել տուած շաբեկաւորում մէջ մտնելով՝ քանի մը օրեն պիտի երթայ. Եթէ դեսպանատեղերն քիչ մ'ալ երկնար՝ Թուրքիա բոլոր պատերազմական նաւերը մայրաքաղաքը բերել պիտի տար։

Գերմանիա կողմէն եկած — բարով խերով չկար — Տօքթեր Փաշն ալ, որ եփուերու վրայ եզող սակարկութեանց ամենց՝ մեկ երկու օրեն պիտի երթայ։

Երթան բարո՜վ, մեծապէս շնորհակալ ենք, որ աւարոկ մը պատեցուն Փաշեր։ Մեծ եղբայր երթալով՝ Փոքրոցի զինուած ստրիտայա կերան, իրարու խնճոյք տուին եւ դեսպանատեղերին մէջ վիճարանեցան կերակուրներու վրայ։

Երթան բարո՜վ, շնորհակալ ենք, որ իրենց լուսանկար պատկերը քաշել տալով՝ մեզի Թողուցին, որպէսզի յիշենք զիրենք.— աւելի աղէկ կ'ըլլար, եթէ իրենք բերել չտային ու լուսանկար պատկերնին կամ ազգանամանին զրկէին դեսպանատեղերին։

Երթա՜ն բարեաւ...

Այս Համաս եւ Փաշախանու՝ բանած ճամբերը իրարու. Հետ մերկելու. Համար ալ ձենքեր լուրերը շատ տալու. Համար, շատ տեղեակ մեզի սուտ լուրեր կուտան կոր, եւ մեր մեծ. խմբագիրներն ալ ազգաշի պէս կը Հաւատան ու կը Հրատա-րակեն կոր։

Հեռագիրը անցյալ օր լուր բերավ, թե ս. պապը վերջնական կերպով մեռ-
ավ — որովհետև այս դարին մանր մեր գեղարվեստագետը վերջին ներկայացուցիչն
կը նմանի, մինչև այսօր Հայոց անգամ մնաց — որ մը հարը լուր հիմա,
թե ս. պապը չմեռավ։

Ասոր պատճառն այն է, որ ս. պապը քիչ մը հիվանդացած ըլլալով Հա-
վաս գործակալությունն առաջ լուր տված ըլլալու համար զայն մեռած հրատարա-
կեց, առանց մտքին անդրադառնալու՝ թե ս. պապը կրնա դեռ ողջին ձգել։

Հավասին մեկ ուրիշ գործն ալ պատմեմ, որպեսզի հասկնաք, թե այս
մարդը լուրերը շուտ տալու համար ի՞նչ հանդգնություններ կընե։

Սերբիո մեջ գտնվող այս Հավասին գործակատարը, Հերսեկի ապստամ-
բության առթ ժամանակները, իմանալով, որ Միլան իշխանին ականջը հոն
է, կերթա օր մը իրեն կըսե։

— Իշխանուհի՛, կըսե, ձեզի բան մը պիտի աղաչեմ։

— Կրնաք աղաչել։

— Ներեցե՛ք ինծի համարձակությանս, բայց մեր գործը կը պահանջե, որ
քիչ մը համարձակ ըլլամ։

— Ի՞նչ կուզեք։

— Ձեզի բան մը պիտի հարցնեմ։

— Հարցուցե՛ք։

— Իշխանուհին ե՞րբ պիտի հաճի աշխարհ բերել յուր զավակը։

— Կը կարմրցնեք զիս։

— Կաղաչեմ, բայց... կը վախնամ, որ Գործակալներն ինծմե առաջ կիմա-
նան լուրը և ես հացես կը զրկվիմ։

— Զարմանալի հարցում մը կընեք։

— Շատ կարևորություն պիտի ըլլայի ձեզի, եթե ըսեք՝ թե բերելիք զա-
վակներդ մա՞նչ է, թե աղջիկ. թերևս ձեզի համար մեծ նշանակություն չունի,
բայց քաղաքականին կարևորությունը ունի ձեր զավկին գալը օր առաջուց
գիտնալը։

— Քանի որ քաղաքական կարևորություն ունի, Միլան իշխանին հարցու-
ցեք, քաղաքական խնդիրներ ան աղեկ գիտե։

— Շատ լավ, կըսե ու Միլանին քովը կերթա շիտակ։

— Կը խնդրեմ, իշխան, բարեհաճեցեք ինծի ըսել ձեր զավկին գալը օրը.
որովհետև բոլոր աշխարհի հեռագիր պիտի քաշեմ։

— Շնորհակալ եմ, կը հուսամ, որ ամիսն մը կուգա։

(Ինչպես երևի է, որ Միլան Նաթալիային չհարցուցած՝ վճռական կեր-
պով պատասխան մը տվեր է, որովհետև Նաթալիային չհարցուցած՝ բան մը
չխոսիր։)

— Որքա՞ն վստահ ըլլալ ձեր խօսքին և իբրև ստոյգ աղբիւրն քաղուած լուր մը ընդունիլ ձեր բառերը, ըսել՝ որ խօսակիր զէն, Իշխանն

— Վստահ եղէք։

Ամիս մը վերջը Համլոս Պետեյալ Հռոմայեցին կուսար. «Միլան իշխանը գա-ւակ մը ունեցած։ Եվ այս Հռոմայեցին չորս օր ետքը Միլանը գաւակ մը կու-նենար։

Հասկցա՞ք հիմա այս մարդոց հաղորդակցութիւնները։